

Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka

Korenić, Michelle

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:782156>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Michelle Korenić

ZAJEDNIČKA VANJSKA I SIGURNOSNA
POLITIKA EUROPSKE UNIJE U
OKOLNOSTIMA NASTANKA NOVOG
MEĐUNARODNOG PORETKA

Zagreb, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Michelle Korenić

ZAJEDNIČKA VANJSKA I SIGURNOSNA
POLITIKA EUROPSKE UNIJE U
OKOLNOSTIMA NASTANKA NOVOG
MEĐUNARODNOG PORETKA

Mentor: dr.sc. Dejan Jović

Studentica: Michelle Korenić

Zagreb, rujan 2022.

Izjavljujem da sam diplomski rad Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka, koji sam predala na ocjenu mentoru dr.sc. Dejanu Joviću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekala ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Michelle Korenić

Sadržaj

1. UVOD	5
2. TEORIJSKO KONCEPTUALNI OKVIR	6
2.1. Europska unija.....	6
2.2. Vanjska politika	7
2.3. Međunarodni poredak	7
3. METODOLOGIJA	9
4. ZAJEDNIČKA VANJSKA I SIGURNOSNA POLITIKA EU – NASTANAK I RAZVOJ	10
4.1. Razvoj ZVSP-e kroz ugovore	12
5. ODREDNICE ZAJEDNIČKE VANJSKE I SIGURNOSNE POLITIKE EU	13
5.1. Zajednička sigurnosna obrambena politika.....	14
5.2. ZVSP na djelu: Zaustavljanje humanitarnih zločina, Protuteroristička politika, Misije i operacije ZSOP.....	15
5.3. Strateški pojmovnik EU-e: Globalna strategija, Strateški Kompas, Geopolitička komisija i Strateška autonomija	17
5.4. Ograničenja ZVSP-e Europske unije	19
6. STVARANJE NOVOG SVJETSKOG PORETKA – 2022. KAO KLJUČNI MOMENT PRESLAGIVANJA	21
7. NAPAD NA UKRAJINU – NAPAD NA ZAPADNI SVJETONAZOR	26
7.1. „Timeline” odgovora Europske unije	28
7.2. Ukrajina kao buduća članica EU-e?.....	31
8. REPOZICIONIRANJE VANJSKE POLITIKE EUROPSKE UNIJE	33
9. ZAKLJUČAK	37
LITERATURA	40

1. UVOD

Kada pogledamo lepezu znanstvenih radova iz područja koja proučavaju europske politike te Europski uniju kao cjelinu, kao i područja međunarodnih odnosa u kojima se nerijetko raspravlja o ulozi Unije u svijetu možemo kazati kako je riječ o zaista popularnoj i široko zastupljenoj tematici. Dosadašnja istraživanja koja su širokog dijapazona ponajviše se bave analizom razvoja ZVSP-e uključujući problem ograničenja ove politike Europske unije, pitanjima odnosa unutar EU-e, ali i odnosa EU-e sa svjetskim akterima. Ipak, recentna sigurnosna kriza te na nju neviđeni europski odgovor vane za novim istraživanjima koja će pokušati objasniti kakve je to geopolitičke pomake polučilo preslagivanje globalnog poretka moći. Na ovo će pitanje, to jest pitanje je li u Europskoj uniji došlo do „repozicioniranja“ ZVSP-e obzirom na previranja u međunarodnom poretku ovaj diplomski rad pokušati odgovoriti. „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ napisana je jer se proučavanje uloge Europske unije u novome globalnome sustavu smatra od velikog značaja, prvenstveno zbog činjenice da je Republika Hrvatska dio europske multilateralne zajednice te kao takva sudjeluje u njezinom djelovanju i osjeća posljedice njezinih odluka. Osim toga, intrigantna priroda međunarodnih odnosa vidljiva je i u znanstvenoj pokrivenosti ove teme.

Temeljna jedinica, ujedno i ključni slučaj ovog rada je Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU-e. Za potrebe rada prikupljeni su podaci iz primarnih (dokumenti EU-e) i sekundarnih izvora (znanstveni članci i internetski izvori) koji su obrađeni prema tematskoj / kvalitativnoj analizi sadržaja obzirom da se radi o eksplanatornom radu. Glavna teza ovog diplomskog rada jest da je zbog novih okolnosti – potresa svjetskog poretka ponukanog ruskom invazijom Ukrajine, Europska unija napravila dugo očekivani zaokret u smislu snažnije vanjske i sigurnosne politike. Ova sigurnosna kriza potaknula je EU da donese odluke bez presedana o sigurnosti, obrani i proširenju EU, te je počela šire oblikovati vanjsko djelovanje EU-e¹. Međutim, važno je naglasiti i kako će svejedno na povećanje fokusa na tvrdnu moć te uzročno tome – povećanje geopolitičke uloge – Europska unija u novom svjetskom poretku sudjelovati isključivo

¹ (Fama, Musiol, 2022).

kao element preslagivanja koji će uglavnom ostati izvan arene najdominantnijih međunarodnih igrača.

2. TEORIJSKO KONCEPTUALNI OKVIR

2.1. Europska unija

Obzirom na svoju jedinstvenost, Europsku uniju nije jednostavno definirati. Riječ je o nadnacionalnoj zajednici koja je pod svojim krovom objedinila većinu europskih zemalja. Europska unija (EU) jedinstvena je gospodarska i politička unija 27 europskih zemalja (Europska komisija, 2022). Njezina prethodnica, Europska ekonomska zajednica nastala je 1958. s ciljem poticanja gospodarske suradnje – na ideji da zemlje koje međusobno trguju postanu ekonomski međuovisne i umanje mogućnost sukoba (Europska komisija, 2022). Njezine zemlje osnivačice bile su Belgija, Njemačka, Francuska, Italija, Luksemburg i Nizozemska, a od onda, EU su se pridružile još 22 zemlje. Ono što je započelo kao čista ekonomska unija razvilo se u organizaciju koja obuhvaća mnoga različita područja politike, od klime, okoliša i zdravlja do vanjskih odnosa i sigurnosti, pravde i migracija – to održava promjena naziva u Europsku uniju (Europska komisija, 2022). Europska unija formalno je uspostavljena 1993. Ugovorom o Europskoj uniji (Ugovor iz Maastrichta). Glavni „gospodarski motor“² EU-e je jedinstveno tržište koje se nastavlja razvijati i obuhvaćati sve više sektora. EU je kao organizacija prilagodljiva te modificira i razvija politike obzirom na nove prilike. Funkcionira po principu predstavničke demokracije s građanima izravno zastupljenim na razini EU-e i sve što EU poduzima temelji se na vladavini prava – na ugovorima koje su zemlje članice dobrovoljno i demokratski dogovorile (Europska komisija, 2022). Unutar EU-e zakon i pravdu podržava neovisno pravosuđe, to jest Europski sud koji djeluje kao konačna nadležnost (Europska komisija, 2022). U Ugovoru o Europskoj uniji navedeno je kako je „Unija utemeljena na vrijednostima poštivanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštivanja ljudskih prava, uključujući prava osoba koje pripadaju manjinama“ (Europska komisija, 2022).

² (Europska komisija, 2022).

2.2. Vanjska politika

Područje vanjske politike poveznica je unutarnje politike nekog političkog sustava, najčešće države, i interakcija tog političkog sustava s drugima u međunarodnom okruženju (Šoljan, 2011: 7). Strategije vanjske politike neke države oblikuju se prema njenim interesima koje nastoji postići bilo u sigurnosne, ekonomske ili ideološke ciljeve. Kako Šoljan navodi, u razdoblju Hladnoga rata vanjska politika poistovjećivala s vanjskom sigurnosnom politikom, dok je u današnjem globaliziranom svijetu sigurnosna politika tek jedna od njezinih dimenzija (Šoljan, 2011: 7). Razlog tomu je širenje opsega vanjske politike koja sada obuhvaća brojna druga pitanja poput trgovine, ljudskih prava i okoliša (Šoljan, 2011: 7). Ipak, promatrajući vanjsku politiku EU-e do sada možemo reći kako je ona ograničena upravo u sigurnosnoj komponenti, koja se nekada smatrala ključnim i međuovisnim elementom svake vanjske politike.

2.3. Međunarodni poredak

Kada Kissinger govori o međunarodnom poretku, kaže kako on istinski nikada nije ni postojao, no ono što mi shvaćamo pod tim pojmom osmišljeno je u na mirovnoj konferenciji u Westfaliji. Westfalskim mirom 1648. okončan je Tridesetogodišnji rat i s pravom ga možemo smatrati temeljem modernog međunarodnog poretka, iako to nije bio primarni cilj njegovih kreatora (Kissinger, 2014: 11). Ideja Westfalskog mira uvažavala je princip suvereniteta država, princip obvezujućih međunarodnih ugovora, pravne jednakosti i nemiješanje u unutarnja pitanja druge države (Kissinger, 2014: 11). Ravnoteža sila putem koje su se zemlje međusobno kontrolirale postala je prirodna i poželjna te učinkovita u sprječavanju sukoba (Kissinger, 2014: 13). Na drugim krajevima svijeta, koncepcija međunarodnog poretka temeljila se na posve različitim načelima, ali ona Westfalska jedina su općepriznata (Kissinger, 2014: 13).

Korištenje pojma međunarodnog poretka još je novijeg datuma – teoriji međunarodnih odnosa poznat je nakon 1945. kao odgovor na hladnoratovsku bipolarnu podjelu na kapitalistički Zapad sa SAD-om i komunistički Istok sa SSSR-om na čelu (Popović, 2014: 19). Ono što je novina u periodu nakon 1945. je da je svjetska politika zbog tehnološkog razvitka stekla globalni nazivnik. Jedna od definicija međunarodnog

poretka je da je riječ o cjelinama sastavljenim od političkih jedinica koje jedne s drugima održavaju redovite odnose i koje sve mogu biti uključene u neki opći rat (Popović, 2014: 20). S time da se pod redovitim odnosima podrazumijeva određeni obrazac međudržavnog djelovanja – politički, pravni, diplomatski, gospodarski i vojni, koji države određuju, dogovaraju, prihvaćaju i kojega se pridržavaju bez obzira je li riječ o homogenom ili heterogenom sustavu (Popović, 2014: 20). Kada se međunarodni poredak počeo percipirati unutar globalnog okvira njegov je opseg sveden na politički i zemljopisni sustav te na raspodjelu moći između aktera unutar toga sustava (Popović, 2014: 20). Ipak, jačanjem uloge međunarodnih organizacija i međunarodnog prava, ovo je shvaćanje izgubilo na težini. Šezdesetih godina uvodi se novi pojam, uz međunarodni sustav – a to je međunarodno društvo država, koji doprinosi ideji kako međunarodni poredak može biti promatra i kao društvo i kao sustav (Popović, 2014: 20). Popović izdvaja, gledajući iz suvremene perspektive, dvije temeljne karakteristike međunarodnog poretka, a to su a) postojanje modernih suverenih nacionalnih država koje izravno ili neizravno sudjeluju u odnosima po već utvrđenim obrascima s drugim državama, b) određenu logiku reda temeljenu na hijerarhiji moći i autoriteta ili samo-regulirajućih mehanizama (Popović, 2014: 21). Kako bismo mogli shvatiti današnji globalni međunarodni poredak potrebno nam je razlikovanje između potonjeg i onog pred-modernog pri čemu Popović moderni poredak opisuje kao „bezvlašće“ koje se može održavati isključivo sustavom ravnoteže snaga, hegemonijom najjače države ili međunarodnim pravom (koje se implementira putem međunarodne organizacije) (Popović, 2014: 21). Odnose između država, stoga, možemo proučavati unutar međunarodnog sustava (ravnoteža snaga ili hegemonija), međunarodnog društva (međunarodno pravo) ili svjetskog društva (kozmpolitsko pravo) (Popović, 2014: 21).

Westfalski se sustav, kao okvir međunarodnog poretka s državom kao osnovnim elementom proširio po svijetu, no danas, čak i u Europi, gdje je kreiran, vidimo odmak od njegovih ključnih načela (od sustava država i ravnoteže moći) (Kissinger, 2014: 14). Današnji, globalni Westfalski sustav, koji obuhvaća sve kulture i regije, anarhičnu prirodu svijeta pokušava zatomiti ekstenzivnom mrežom međunarodnih pravnih struktura s ciljem poticanja slobodne trgovine i jačanja stabilnosti međunarodnog financijskog sustava, uspostave zajedničkih načela i granica za rješavanje međunarodnih sporova ili ratova (Kissinger, 2014: 14). Važno je istaknuti i kako svjetski poredak ima svoje osnovne kategorije – unipolarni poredak podrazumijeva hegemoniju jednog

globalnog aktera, dok bipolarnost međunarodnog poretka označava odnos moći između dvije podjednako snažne države. Multipolarnost, koja se dotiče u radu, svodi se na postojanje najmanje tri utjecajna pola – tri države ili bloka.

3. METODOLOGIJA

Istraživanje „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ može se kategorizirati kao eksplanatorni rad. Kada govorimo o vrsti dizajna koja se koristi u navedenom istraživanju, ono je dizajn „malog N“, ali ne komparativnog tipa, već je riječ o studiji jednog slučaja (eng. case study). Dakle, riječ je o kvalitativnom istraživanju koje se zasniva se na promatranju obilježja jednog fenomena, pojave ili primjera (N=1) (Gerring 2006). Za rad „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“, upravo je zato studija slučaja odgovarajuća vrsta istraživanja jer podrazumijeva detaljnu analizu pojedinog slučaja, a to je osnaživanje ZVSP-e kao posljedica pomaka na geopolitičkoj karti. Ovisna varijabla ovog istraživanja je Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU-e, pri čemu se pokušava objasniti zašto je i kako došlo do promjena u ZVSP-u. Uz to se u vezu stavlja utjecaj elementarnih novonastalih svjetskih okolnosti, koji služe kao neovisna varijabla. Preciznije, u radu se istražuje kako su pojedini recentni svjetski događaji imali utjecaja na pomake u vanjskoj politici EU-e te posljedično tome na samu ulogu Europske unije u svijetu. Temeljna jedinica analize ovoga rada je Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU-e. Granice i doseg istraživanja ograničene su na Europsku uniju kao cjelinu, ili Uniju kao entitet koja se proučava u kontekstu nastanka novog svjetskog poretka s 2022. godinom kao ključnim trenutkom preslagivanja. Za potrebe ovoga rada samostalno su prikupljeni podaci iz primarnih i sekundarnih izvora, pri čemu su kao primarni izvori analizirani ključni dokumenti i smjernice Europske unije i njezinih tijela, a sekundarni izvori uključuju analizu znanstvenih radova, znanstvenih članaka te drugih vjerodostojnih internetskih izvora. Uz to, ovo istraživanje obuhvaća i praćenje odgovora čelnih ljudi Europske unije, ali i odgovora ostalih aktera koji su važni za provedbu istraživanja poput predsjednika Ruske Federacije Vladimira Putina i slično. S obzirom na kvalitativnu prirodu studije slučaja, od tri metode koje se najčešće koriste u

istraživanjima slučaja – intervjuiranje, opažanje i analiza sadržaja za ovaj rad je predviđeno znanstveno opažanje. Uz to koristiti će i analiza sadržaja koja se bazira na načelu analize pisanih, ali i verbalnih, slikovnih, filmskih i drugih sličnih materijala. Odabir podataka to jest literature u ovome radu vodio se primarno kvalitativno – reputacijskim pristupom to jest odabirom onih podataka i izvora koji su po ugledu i vidljivosti najznačajniji. Uzorkovanje izvora povezano je svakako i s kriterijem dostupnosti obzirom da trenutno postoji podosta mali broj podataka za ovo istraživanje. Podaci će se analizirati uz pomoć kvalitativne analize sadržaja, jer iako je istraživanje „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ najbliže eksplanatornom radu, njegov je primarni cilj donijeti novo znanje o karakteristikama fenomena, a tek onda objasniti zašto taj društveni fenomen ima određene karakteristike. Slijedom toga možemo reći da je rad „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ na razmeđu eksplanatornog i deskriptivnog rada.

4. ZAJEDNIČKA VANJSKA I SIGURNOSNA POLITIKA EU – NASTANAK I RAZVOJ

Kada promatramo proces ujedinjenja zapadne Europe možemo doći do zaključka kako od njezinih samih početaka postoji ideja o snažnom političkom povezivanju i zajedništvu u djelovanju kod većine europskih zemlja (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 177). Stvaranje Europske političke zajednice otvorilo je put institucionaliziranju europske vanjske politike (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 177), koja je uspostavljena 1993. Ugovorom iz Maastrichta to jest Ugovorom o Europskoj uniji (UEU). Zajednička vanjska i sigurnosna politika (ZVSP) Europske unije stvorena je s ciljem „očuvanja mira, jačanja međunarodne sigurnosti, promicanja međunarodne suradnje i razvijanja te učvršćivanja demokracije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda“ (Europski parlament, 2022). Kontekst nastanka ZVSP-e povezan je s geopolitičkim „tektonskim“ promjenama 90-ih godina prošlog stoljeća koje su otvorile brojna nova sigurnosna pitanja (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 177). Predviđanja određenih autora o pobjedi liberalne demokracije te uklanjanju oružane sile iz međunarodnog poretka nisu se obistinila, štoviše, primjena

tih istih načela dovela je do novih oružanih sukoba (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 177). Stoga je stvaranje novog svjetskog poretka sa sobom u fokus ponovno vratilo pitanje obrambenih sposobnosti. U tom turbulentnom periodu preslagivanja globalnog sustava, priželjkivana, „sve tješnja“, ali i samostalnija Europa, kao ni danas, nije bila lako ostvariva.

Dok je, u jednu ruku, raspad bipolarnog svjetskog sustava za Europsku uniju bio šansa za osamostaljivanje i preuzimanje vodeće globalne uloge, s druge je strane donio brojne nove i nepoznate izazove s kojima se Europska unija i danas bori. U tim okolnostima počela se razvijati „europska sigurnosna arhitektura“ koja podrazumijeva institucijsku strukturu, načelo kolektivne obrane te uvjerenje da je sigurnost članica nedjeljiva u geografskom smislu i kooperativnog karaktera (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 183).

Prema odredbama Lisabonskog ugovora Unija utvrđuje i provodi ZVSP kako bi:

- (a) „zaštitila svoje vrijednosti, temeljne interese, sigurnost, neovisnost i cjelovitost;
- (b) učvrstila i podržala demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i načela međunarodnog prava;
- (c) očuvala mir, spriječila sukobe i jačala međunarodnu sigurnost, u skladu s ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih naroda, načelima Helsinškog završnog akta i ciljevima Pariške povelje, uključujući i one koji se odnose na vanjske granice;
- (d) poticala održiv gospodarski i socijalni razvoj te razvoj zaštite okoliša u zemljama u razvoju čiji je prvenstveni cilj iskorjenjivanje siromaštva;
- (e) poticala integraciju svih zemalja u svjetsko gospodarstvo, ujedno i postupnim ukidanjem ograničenja u međunarodnoj trgovini;
- (f) pomogla u razvoju međunarodnih mjera za očuvanje i poboljšanje kakvoće okoliša i održivo upravljanje svjetskim prirodnim dobrima, radi osiguranja održivog razvoja;
- (g) pružila pomoć stanovništvu, zemljama i regijama pogođenima prirodnim nepogodama ili nesrećama izazvanima ljudskim djelovanjem; i
- (h) promicala u svijetu Međunarodni sustav utemeljen na snažnijoj višestranjoj suradnji i dobrom upravljanju“ (Lisabonski ugovor EU, 2009: 48- 49.)

4.1. Razvoj ZVSP-e kroz ugovore

Uspostava ZVSP-e nikada nije bila lagan zadatak – konačnom dogovoru prethodila su desetljeća neslaganja i previranja između država članica. Ti prijevori s kojim se stvaranje ove politike suočavalo nisu iznenađujući obzirom da su vanjska politika te sigurnost i obrana značajna područja u kojima se države teško odriču apsolutnog suvereniteta. Kao što je ranije kazano, Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije uspostavljena je 1993., a od tad je osnažena Ugovorima koji su uslijedili, posljednje Ugovorom iz Lisabona (Europski parlament, 2022).

Tako se, na sastanku u Amsterdamu 1997., EU odlučila institucionalno čvršće povezati s WEU³ otvarajući prostor za njezinu potencijalnu integraciju u EU (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 200). Dokumentom Agenda 2000, usvojenom iste godine, članice EU prihvatile su konkretnu uspostavu zajedničke obrambene i sigurnosne politike kao i uspostavu europskih snaga za njezinu provedbu (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 200). Iako je ideja o europskim snagama ostala „mrtvo slovo na papiru“, Ugovor iz Amsterdama osnažio je ZVSP, i to uspostavom učinkovitijeg procesa donošenja odluka koji je obuhvaćao pozitivnu suzdržanost i glasovanje kvalificiranom većinom (Europski parlament, 2021).

Na sastanku u Kolnu 1999., EU je usuglasivši svoja stajališta s NATO-m, iznijela stav kako je WEU kao sigurnosna organizacija ispunila svoje zadaće te je vrijeme da EU preuzme njezine funkcije (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 221). Iste godine, u Helsinkiju učinjeni su konkretni koraci u izgradnji temelja ZVSP poput postizanja dogovora o zajedničkom cilju na području vojnih sposobnosti te dogovora o strukturama potrebnim za postizanje toga cilja (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 222). Tada je uspostavljeno i stalno radno tijelo EU – Odbor za politička i sigurnosna pitanja, Vojni odbor, kao i funkcija Visokog predstavnika za ZVSP (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 223).

Nakon skupa u Nici 2000. čelnici Europske unije odlučili su kako koncept Europskog sigurnosnog i obrambenog identiteta treba konkretnije oživiti u praksi (Čehulić

³ Zapadnoeuropska unija.

Vukadinović, Vukadinović, 2011: 226). Ključna novina bila je usvajanje principa proširene suradnje, a Ugovorom iz Nice 2003. dodatno je pojednostavljen proces odlučivanja (Europski parlament, 2022).

Formulacija prve „Europske sigurnosne strategije“ bila je potaknuta zastojem u prihvaćanju konačnog teksta Ustava EU (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 237). Strategija je usvojena 2003. i uzima u obzir dominantne izazove sigurnosti i stabilnosti na koje EU mora biti spremna odgovoriti – terorizam, proliferacija oružja za masovno uništenje, regionalni konflikti, oslabljene države, organizirani kriminal (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 239). Neuspjeh projekta Ustava EU polučio je promjenu njegovih ključnih institucionalnih odredbi u novom reformskom ugovoru potpisnom 2007. u Lisabonu (Europski parlament, 2022). Ugovor iz Lisabona stupio je na snagu 2009., a Uniji je dao institucionalnu i pravnu osobnost te je uklonjena struktura EU-e zasnovana na stupovima (Europski parlament, 2022). Uspostavljeni su novi sudionici ZVSP-e kao i Europska služba za vanjsko djelovanje čime je unaprijeđena zajednička sigurnosna i obrambena politika (ZSOP) koja čini sastavni dio ZVSP-e (Europski parlament, 2022).

5. ODREDNICE ZAJEDNIČKE VANJSKE I SIGURNOSNE POLITIKE EU

Prema definiciji Europske unije ZVSP je uspostavljena iz potrebe rješavanja sukoba i poticanja međunarodnog razumijevanja te se temelji na diplomaciji i poštivanju međunarodnih pravila (Europska unija, 2022). Neki od ključnih ciljeva ZVSP, prema ugovoru iz Maastrichta, su čuvanje zajedničkih vrijednosti, fundamentalnih interesa i neovisnosti EU, jačanje sigurnosti EU i njezinih članica, očuvanje mira i jačanje međunarodne sigurnosti (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 193). Na svojoj službenoj stranici EU ističe kako kroz ZVSP ona održava partnerstvo s ključnim svjetskim igračima, uključujući sile u nastajanju i regionalne skupine te nastoji osigurati da se ti odnosi temelje na obostranim interesima i koristima (Europska unija, 2022).

„Temeljne principe svoga vanjskopolitičkog djelovanja prema drugim državama ili međunarodnim organizacijama EU je naslijedila i preuzela od Europske zajednice – to su postupnost, diferenciranost i fleksibilnost“ (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 180). Postupnost se ogleda u različitim pristupima EU prema drugim zemljama, gdje Unija od početne faze – ekonomske suradnje, može graditi sve snažnije i bliskije vanjskopolitičke odnose. Drugi princip, diferenciranost, označuje mjere, programe i instrumente koje EU usvaja i primjenjuje u odnosu na izvanjske aktere vodeći računa o njihovoj regionalnoj pripadnosti, ekonomskoj razvijenosti, političkoj stabilnosti i sl. (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 181). Treći temeljni princip vanjskopolitičkog djelovanja EU – fleksibilnost – odnosi se na mogućnost članica EU da sukladno vlastitim procjenama o koristima ili štetama mogu u određenoj mjeri odstupiti od pravila EU kada govorimo o suradnji s trećim akterima (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 181).

Prema Ugovoru o Europskoj uniji, ZVSP obuhvaća sva područja vanjske i sigurnosne politike i za to su mu na raspolaganju civilna i vojna sredstva Zajedničke sigurnosne i obrambene politike (Savezno ministarstvo vanjskih poslova Njemačke, 2022). Iz tog je razloga program ZVSP-e određen dvjema karakteristikama: nepredvidivost obzirom da ga oblikuju aktualni svjetski događaji te opsežnost jer se u okviru ZVSP-e obrađuju gotovo sva svjetska žarišta vanjske i sigurnosne politike (Savezno ministarstvo vanjskih poslova, 2022).

Postupci donošenja politika ZVSP-e kao i ZSOP-a utemeljeni su na posebnim ugovornim odredbama, koje postavljaju granice za integraciju u ovom području – politika ostaje u rukama država članica (Strikwerda, 2017: 11).

5.1. Zajednička sigurnosna obrambena politika

Zajednička sigurnosna i obrambena politika (ZSOP), osmišljena na Europskom vijeću u Kölnu 1999., sastavni je dio ZVSP-e. „ZSOP je politika kojom se uspostavlja okvir EU-e u području obrane i upravljanja krizama, u što se ubraja i obrambena suradnja i koordinacija među državama članicama. Iz ZSOP-e proizlaze unutarnje političke i vojne strukture EU-e koje omogućuju provedbu vojnih i

civilnih misija i operacija u inozemstvu“ (Europski parlament, 2022). ZSOP uglavnom se temelji na međuvladinoj suradnji, kao i ZVSP. ZSOP, dakle omogućuje korištenje civilnih, policijskih i vojnih instrumenata u svrhu prevencija kriza, upravljanja krizama i obnovi nakon krize (Europska unija, 2022). ZSOP je nedavno doživio velike strateške i operativne promjene (Europski parlament, 2022), a njegov razvoj nužan je kako bi se pružio adekvatan odgovor na nove sigurnosne izazove.

5.2. ZVSP na djelu: Zaustavljanje humanitarnih zločina, Protuteroristička politika, Misije i operacije ZSOP

„Na temelju međunarodnih humanitarnih načela i kako je navedeno u Europskom konsenzusu o humanitarnoj pomoći, EU pruža humanitarnu pomoć temeljenu na potrebama ljudima pogođenim katastrofama uzrokovanim ljudskim djelovanjem i prirodnim katastrofama s posebnom pažnjom na najranjivije žrtve“ (Europska komisija, 2022). Možemo kazati kako je djelovanje vanjske politike EU-e posvećeno zaštiti ljudskih prava. Prema zemljama u kojima se krše ljudska prava EU je pokrenula brojne vojne i ekonomske intervencije. S mjerama koje su na snazi protiv više od 30 različitih zemalja EU je među najaktivnijim svjetskim „uvoditeljima“ vanjskopolitičkih sankcija protiv kršenja temeljnih normi (Hellquist, 2019: 393). „Europska unija ima za cilj biti područje slobode, sigurnosti i pravde, bez unutarnjih granica. Europljani bi se trebali osjećati uvjereni da gdje god se kreću unutar EU-e, njihova sloboda i njihova sigurnost su dobro zaštićeni. Jedna od glavnih prijetnji tim ciljevima je terorizam. Prijetnja koja ne prepoznaje granice i pogađa zemlje i ljude bez obzira na njihov geografski položaj“ (Europska komisija, 2022). Iako do prije desetak godina EU nije pridavao veliki značaj terorizmu, razvoj Protuterorističke politike počeo se naglo razvijati ponukan nesretnim događajima 11. rujna 2001. Pod pojmom terorizam EU smatra namjerna djela koja, s obzirom na njihovu prirodu ili kontekst definiranih zločina prema domaćem pravu, mogu ozbiljno naštetiti državi ili međunarodnoj organizaciji kada su počinjena u svrhu: a) ozbiljnog zastrašivanja stanovništva, b) nezakonitog prisiljavanja Vlade ili međunarodne organizacije na činjenje ili nečinjenje neke radnje, c) ozbiljne destabilizacije ili uništavanja temeljnih političkih, ustavnih, gospodarskih ili društvenih struktura neke zemlje ili međunarodne organizacije (Europski parlament, 2022). Borba

protiv prekograničnog kriminala i terorizma zajednička je europska odgovornost: Svi relevantni EU i nacionalni akteri moraju surađivati u borbi protiv terorističkih prijetnji koje dolaze od domaćih ili stranih terorista (Europska komisija, 2022). Mjere EU-e za sprječavanje novih napada uključuju provjere na europskim granicama, bolju policijsku i sudsku suradnju u praćenju osumnjičenih i sudskom progonu počinitelja, borbu protiv organiziranog zločina, mjere protiv radikalizacije i drugo (Europski parlament, 2022). Zajednička protuteroristička politika EU-e, unatoč, postignutim pomacima kroz niz propisa i akata, još uvijek ne funkcionira dovoljno efikasno – radi se o konceptu koji je usuglašen, definiran, ali ne i dokraja implementiran (Prodan, 2009: 23). Ipak, protuterorizam i njegove prijetnje jedno su od najkompleksnijih područja sigurnosti i obrane, a u prilog im ne ide ni često prevladavanje nacionalnih interesa nad interesima Unije; jednoglasno odlučivanje o ovim pitanjima unutar II. stupa suradnje u EU; ovisnost EU-e o NATO-savezu te različiti pogledi na terorizam od strane država članica (Prodan, 2009: 23).

“S ciljem očuvanja mira, sprečavanja sukoba i jačanja međunarodne sigurnosti, a u skladu s načelima Povelje UN-a, EU može upotrebljavati instrumente zajedničke sigurnosne obrambene politike na misijama izvan svojeg državnog teritorija i, na taj način, obavljati velik broj zadaća“ (Članak 43. Ugovora o Europskoj uniji). Misije i operacije za upravljanje krizama najvidljiviji su i najkonkretniji izraz ZSOP-a (Europski parlament, 2022). One su jedinstveni instrument EU-e koji pridonosi globalnoj sigurnosti, a njihov cilj je pomoći u rješavanju ili sprječavanju sukoba i kriza, poboljšanje kapaciteta partnera i, u konačnici, zaštita Europske unije i njezinih građana (B2EU, 2020). „Odluke EU-e o raspoređivanju misije ili operacije obično se donose na zahtjev zemlje partnera kojoj se pruža pomoć i/ili na temelju Rezolucije Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda, te uvijek uz puno poštovanje međunarodnog prava. Ove odluke uzimaju u obzir sigurnosne interese EU-e, strateške napore EU-e i strategije regionalnog angažmana“ (B2EU, 2020). Kao što je već kazano, države članice Europske unije zajedno rade na osiguravanju sigurnosti Europe, stoga vojne misije provode oružane snage EU upućene iz zemalja članica. Od 2003. i prvih intervencija na zapadnom Balkanu (misija *Concordia* u Republici Makedoniji) EU je pokrenuo i vodio 36 operacija i misija na trima kontinentima (Europski parlament, 2022).

5.3. Strateški pojmovnik EU-e: Globalna strategija, Strateški kompas, Geopolitička komisija i Strateška autonomija

Potpredsjednica Komisije/Visoka predstavnik Federica Mogherini predstavila je 2016. Europskom vijeću Globalnu strategiju EU-e za vanjsku i sigurnosnu politiku kojom se utvrđuje strategija ZSOP-a. „U njoj se navodi pet prioriteta za vanjsku politiku EU-e: sigurnost Unije, otpornost država i društava istočno i južno od EU-e, razvoj integriranog pristupa sukobima, kooperativni regionalni poredci i globalno upravljanje za 21. stoljeće“ (Europski parlament, 2022). U Provedbenom planu za sigurnost i obranu, čiji je cilj bilo provesti u djelo viziju iz Globalne strategije, izneseno je 13 prijedloga, među kojima su i koordinirano godišnje preispitivanje u području obrane (CARD), bolji brzi odgovor EU-e i nova jedinstvena stalna strukturirana suradnja (PESCO) za one države članice koje su voljne preuzeti veće obveze u području sigurnosti i obrane (Europski parlament, 2022). Uz to, predstavljan je i Europski akcijski plan obrane s ključnim prijedlozima o Europskom fondu za obranu, koji se smatra velikim iskorakom prema provedbi unutarnjih političkih i vojnih struktura EU-e utvrđenih u ZSOP (Europski parlament, 2022).

U prosincu 2019., nova postava Europske komisije na čelu s predsjednicom Ursulom von der Leyen, preuzela je dužnost. Von der Leyen je pritom okarakterizirala ustroj nove komisije kao „geopolitički“ te je najavila ambiciozni plan jedinstvene i strateški snažne Europe. Cilj Geopolitičke Komisije jest, dakle, jačanje globalne pozicije Europe. Analiza ključnih dokumenata poput Smjernica za Komisiju ukazuje na iduće: a) Europska komisija usmjerit će veću pažnju na vanjsko djelovanje te će više ulagati u Europski fond za obranu, b) Na značaju će dobiti i pozicija Visokog predstavnika Unije za vanjsku i sigurnosnu politiku, c) Pažljivije će se pratiti utjecaj vanjskih aktera na Zapadnom Balkanu. Teze o Geopolitičkoj Komisiji, kasnije su, zbog novih okolnosti, dodatno nadograđene i konkretizirane još ambicioznijim idejama o „Strateškoj autonomiji“ Europske unije. Iako se pitanje Strateške autonomije već desetljećima spominje u dokumentima EU-e (Obrana i sigurnost, 2021)., narušeni transatlantski odnosi i recentna kriza uzrokovana pandemijom COVID-19, ponovno su oživjeli ideju. Ono što Strateška autonomija podrazumijeva je, prvo, razvoj sposobnosti za provođenje operacija odgovora na krize bez masivne američke pomoći na poljima poput strateškog

transporta, operativne obavještajne potpore, to dopune gorivom u zraku (Obrana i sigurnost, 2021). Drugim riječima, njezin cilj je smanjivanje ovisnosti europskih država o snagama SAD-a u obrani Europe od prijetnji. Osim toga, Strateška autonomija put ka uspjehu vidi u ujedinjavanju napora za podizanje efikasnosti europskih obrambenih industrija te u usklađenom vojnom opremanju u okvirima EU (Obrana i sigurnost, 2021). Kao što je to obično unutar EU, ne slažu se svi s ovim planom. Kritičari Stratešku autonomiju opisuju kao put prema umnožavanju redundantnih vojnih struktura u ionako oštro ograničenom repertoaru europskih operativnih sposobnosti, te kao sredstvo operativne dominacije pojedinih velikih EU država nad malim ili slabijim članicama (Obrana i sigurnost, 2021). Bez obzira na to, možemo primijetiti određene pomake u ovome području, a novonastale geopolitičke krize europsku (ne)mogućnost obrane stavit će u još veći fokus.

U ožujku 2022. Europsko je vijeće potvrdilo Strateški kompas, dokument kroz koji su države članice Europske unije pružile jasne političko-strateške smjernice daljnjeg razvoja u području obrane i sigurnosti Europske unije (Ministarstvo obrane RH, 2022). Strateški kompas pruža ambiciozan akcijski plan za jačanje sigurnosne i obrambene politike EU do 2030. i sam proces je osmišljen kako bi se odgovorilo na sve veću potrebu za djelovanjem Unije (Ministarstvo obrane RH, 2022). Cilj Strateškog kompasa je ispraviti nedostatke Globalne strategije kad je riječ o alatima i institucijama EU-e za upravljanje krizama te pružiti usklađene smjernice za druge inicijative i relevantne procese utvrđivanjem jasnih ciljeva (Europski parlament, 2022). Drugim riječima, cilj Strateškog kompasa je da EU konačno preuzme ulogu snažnog i sposobnog pružatelja sigurnosti. „Ruska agresija na Ukrajinu značajno je utjecala na završnu dinamiku rada na Strateškom kompasu, ali je i dodatno osvijestila potrebu jačanja obrambenih inicijativa i sposobnosti temeljenih na zajedničkom razumijevanju o izazovima s kojima su države članice Europske unije suočene“ unije (Ministarstvo obrane RH, 2022). Ministarstvo obrane RH pritom ističe ključni izazov EU-e, a to je potreba za povećanjem kapaciteta, otpornosti i spremnosti za djelovanje i nužno povećanje ulaganja u obrambene sposobnosti – sve zbog sve dinamičnijeg sigurnosnog okruženja. „Snažnija i sposobnija EU u području sigurnosti i obrane pozitivno će doprinijeti globalnoj i transatlantskoj sigurnosti te je komplementaran NATO-u, koji je i dalje temelj kolektivne obrane svojih članica.

Pojačat će i potporu globalnom poretku utemeljenom na pravilima, u čijem su središtu Ujedinjeni narodi“ (Ministarstvo obrane RH, 2022).

5.4. Ograničenja ZVSP-e Europske unije

Svijet ne čeka na odluku EU-e – europski strateški suverenitet svakodnevno se osipa⁴, a njezina Zajednička vanjska i sigurnosna politika sve se više politizira i osporava (Biedenkopf, Čepo, Karlović, 2021: 345).

Jasno je kako Europa kroz djelovanje EU-e želi zauzeti ključnu poziciju na karti geopolitičkih aktera. U novom opasnom i kompliciranom ambijentu, Europljani, svjesni slabosti svojih politika počinju shvaćati kako je vrijeme da stanu na svoje noge i prestanu se oslanjati na saveznike. Dosadašnja praksa ZVSP-e bila je i ostala najslabija točka europskog projekta što je postalo još jasnije dolaskom Donalda Trumpa na mjesto predsjednika koji je smatrao kako SAD bespotrebno plaćaju troškove obrane svojih saveznika – Europe. Procjenjujući dosege europskog ujedinjavanja kroz primarno njezinu zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku dolazi se do zaključka kako je danas Europska unija neefikasan, neučinkovit i nedovršen politički subjekt s ograničenom mogućnošću utjecaja na kreiranje međunarodnih odnosa (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 179). To je od velikog značaja jer je snažna i učinkovita vanjska sigurnosna politika ključna za promatranje EU kao na više od gospodarskog diva i za izbjegavanje zanemarivanja kao navodnog političkog patuljka (Savezno ministarstvo vanjskih poslova Njemačke, 2022).

Kao prvo ograničenje, koje i sama Europska unija navodi na svojoj službenoj stranici, možemo navesti nepostojanje stalne vojske koje EU prisiljava da se oslanja na ad hoc snage zemalja članica (Europska unija, 2022). Europa nije vodeća vojna sila i njezina diplomacija ne može drugima prijetiti oružjem, a znamo da nije ni politička sila, niti je u stanju donositi brze i efikasne političke odluke (Romac, 2021). Iako su većina zemalja članica EU-e ujedno i članice NATO-a naoružane s najsvremenijom vojnom tehnologijom, a neke su i nuklearne sile, EU nije toliko

⁴ (Shapiro, 2021).

spreman svoju vanjsku politiku voditi „drugim sredstvima“ (Zgurić, 2015:3). Europska unija međutim ima drugo oružje, a to je najveće jedinstveno tržište o čijoj otvorenosti ovise druga globalna tržišta (Romic, 2021). EU trenutno igra globalnu ulogu isključivo zbog svog ekonomskog značaja. Europska unija u tom se smislu smatra „civilnom“ odnosno „normativnom“ silom kojoj je cilj svijetom širiti norme i vrijednosti prvenstveno demokracije i ljudskih prava, dok je vojna intervencija za EU posljednja opcija (Zgurić, 2015:3).

Jedna od ključnih „boljki“ EU-e, svakako je njezin strukturni problem, a to je činjenica da EU nije savezna država već multilateralna zajednica neovisnih suverenih zemalja. Ta činjenica je Europsku uniju uvelike sputavala da donosi neke ključne odluke i da pravovremeno reagira u kriznim situacijama. Kada pričamo o vanjskoj i sigurnosnoj politici Europske unije nije u potpunosti jasno tko ju vodi – EU kao cjelina ili pojedine države članice vođene vlastitim interesima prema određenim vanjskopolitičkim pitanjima (Zgurić, 2015:3) Vanjska politika, sigurnost i obrana svakako nisu područja za čiju se nadležnost države lako odriču. Velik broj različitih interesa i nastojanja vidno ograničava djelovanje ove politike i njezin krajnji domet (Romic, 2021). Danas, kao i nekada kada se formulirala ZVSP, planovi poput Strateške autonomije već se u povojima suočavaju sa suprotstavljenim vizijama ključnih europskih aktera bez čijeg je suglasja teško zamisliti funkcionalnu i uspješnu Europsku uniju. Još više zabrinjavaju mišljenja skeptika koji ističu kako nije izgledno da će Europska unija u budućnosti, s trendom primanja novih članica, moći pronaći zajedničke vrijednosti, ideale i interese koji bi nadvladali postojeće divergentne nacionalne interese te činili okosnicu zajedničke vanjske i sigurnosne politike Europske unije (Čehulić Vukadinović, Vukadinović, 2011: 179).

Još jedno ograničenje na putu ka jačoj Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici je neuspjeh u korištenju soft-power alata. Iako mnoge od rasprava o osnaživanju ZVSP uključuju korištenje tvrde moći, za kontinent koji je tijekom desetljeća postao duboko pacifistički nastrojen i gdje europska vanjska politika ostaje osakaćena pravilima jednoglasnosti, smatra se kako će tvrda moć uvijek imati ograničenja (Romic, 2021).

6. STVARANJE NOVOG SVJETSKOG PORETKA – 2022. KAO KLJUČNI MOMENT PRESLAGIVANJA

Rusko-ukrajinski sukob počevši od aneksije Krima 2014. pa do eskalacije sukoba početkom 2022. donio je sa sobom novi zaokret u svjetskom poretku te s njim energetsom, proizvodnom, distribucijskom i financijskom sustavu (Saxer, 2022). Od tada, postavljaju se brojna pitanja o tome tko će i kako oblikovati budući svjetski poredak. Kako pojedini izvori ističu, većina međunarodnih trendova ukazuje na porast međunarodnih napetosti (Sushentsov, 2022). Među potencijalnim sukobljenim stranama ne bi nam bilo strano vidjeti SAD i Kinu ili Rusiju. Osim toga, invazija na Ukrajinu povećala je i zabrinutost za moguću presliku događanja na Tajvanu⁵.

Tržišni ekonomski model, globalizacija i praksa oslanjanja zemalja jedna na drugu stavljen je na najveći test uslijed pandemije COVID-19 i ratnih zbivanja. Već postojeći strah od daljnjih poremećaja, povećan je ratnom situacijom u Ukrajini jer su ugrožena sva područja nužna za stabilno funkcioniranje društva. Osim nestašice hrane i kolektivnog poskupljenja dobara, značajan problem čini energetska ovisnost o Rusiji. Stroge ekonomske sankcije prema Rusiji, uključujući energetska sektor, povećale su zabrinutosti o ruskom uzvraćanju u obliku zatvaranja dotoka prirodnog plina u Europu. Prirodni plin dugo je prepoznat kao najsnažnija ruska gospodarska poluga u Europi, unatoč naporima EU-e da smanji svoje oslanjanje na ruske isporuke. Ono što je važno naglasiti je kako sve zemlje nemaju istu razinu potrošnje i upravo je to slabost koju Rusija može iskoristiti kako bi povećala nejedinstvo u EU. Razumno, zemlje koje su veći potrošači ruskog plina teže će se odlučiti na snažne sankcije zbog straha od odmazde, što ide u korist Rusiji jer smanjuje ekonomske posljedice (Poitiers, Tagliapietra, Wolff, Zachmann, 2022). Iako čak i najizloženije europske zemlje imaju alternative ruskim opskrbama i EU bi se nakratko mogla izboriti, takvi bi postupci, međutim, uvelike podigli cijenu energije, pogoršavajući već aktualnu krizu. U svakome slučaju, potpuna zamjena

⁵ »Politika koju su provodile obje strane proizvela je i omogućila napredak Tajvana u autonomni demokratski entitet i očuvala mir između Kine i SAD-a punih 50 godina. Zato treba biti vrlo oprezan s mjerama koje izgledaju kao da mijenjaju osnovnu strukturu« (Kissinger, 2022).

ruskog plina još je uvijek izrazito skupa i mogla bi se pokazati fizički nemogućom (Poitiers, Tagliapietra, Wolff, Zachmann, 2022). Kako bi se oduprli ruskoj strategiji zavadi pa vladaj, EU se mora pripremiti za dugu borbu – potrebna je sveobuhvatna energetska strategija za cijeli kontinent (Poitiers, Tagliapietra, Wolff, Zachmann, 2022).

Pandemija i napetosti oko energenata pokazale su svijetu da je ekonomska međuovisnost više od samo recipročne veze u korist mira (Fasulo, 2022). Doista, asimetrija trgovinskih odnosa sve se više doživljava kao alternativno oružje vojnom sukobu, a najočitiji prikaz je rasprava o gospodarskim sankcijama od strane SAD-a i EU-e, uz suprotstavljene prijetnje Moskve da će zatvoriti plinsku slavinu (Fasulo, 2022). „Veponizacija“ hrane, energenata, ali i populacijske politike unose novu dinamiku u globalizirani svijet.

Iako su najrazvijenije članice EU-e uspjele zadržati prosperitet i gospodarsku nadmoć, novonastale okolnosti decidirano tjeraju Europu na odrješite korekcije svojih vanjskopolitičkih strategija. Njezin ključni saveznik, SAD, pomalo gubi globalni primat, dok ideja o multi-polarnom svjetskom poretku sve više buja. Sve nedaće koje su pogodile svijet kroz zadnjih nekoliko godina dovele su modifikacije do sada ustaljenih praksi – novi geopolitički obrisi zasigurno doprinose izolacionizmu. Geoekonomske i geopolitičke promjene stavile su na kušnju neke od ključnih industrija i time povećale strah od naglog pada koji se održava u društvenim sukobima. Upravo taj trend iskorištavaju populistički anti-globalisti, stoga možemo kazati kako protekcionizam i izolacionizam nisu oživljeni samo zbog vanjskih čimbenika nego i unutarnjih pritisaka sustavu (Saxer, 2022). Napetosti između ključnih globalnih aktera, još uvijek potihom, počinju prisiljavati njihove saveznike da se opredijele. Iako se Europa, kao i Azija još uvijek odupiru uplesti u sukob, svjedočimo od kolike su važnosti ekonomski interesi te koliko brzo oni mogu dovesti do zauzimanja neprijateljskih pozicija. Zanimljivo je spomenuti i kako je proces globalnog preslagivanja iznjedrio neočekivane paktove između starih neprijatelja (poput SAD-a i Venezuele) te starih prijatelja (Zapad i Arapske monarhije, Rusija i Kazahstan) (Saxer, 2022). To dakako implicira na činjenicu „koliko brzo, u ovom kompetitivnom svijetu, potreba za osiguranjem nacionalne

opskrbe energijom može biti u koliziji s načelima vanjske politike temeljene na vrijednosti“ (Saxer, 2022).

Pojedini kritičari opasnost vide u Tajvanu, točnije „Tajvanskom tjesnacu u kojemu leži fitilj koji bi mogao pokrenuti Treći svjetski rat“ (Saxer, 2022). Riječ je o spornom kineskom „Pojasu i putu“ iza kojega stoji golema geostrateška motivacija⁶. Novonastale napetosti prijete presijecanjem kineskog puta svile što bi za Kinu bila geostrateška katastrofa, upravo zato ona, unatoč nedavno proglašenom „beskonačnom prijateljstvu“ s Rusijom, ne želi i neće pružiti značajniju podršku svom mlađem partneru (Saxer, 2022).

Ako uvažimo mišljenja brojnih politologa⁷ da je Rusija precijenila svoje sposobnosti i snagu, možemo kazati kako će ona svejedno na ishod rata u Ukrajini geopolitički i dalje biti u sjeni SAD-a i Kine. Upravo ovdje možemo uvidjeti razloge američkog i kineskog nedjelovanja to jest nevoljkosti da se uključe u sukob. Dva hegemoni, stalozeno promatraju i čekaju na Rusiju da se iscrpi. Ipak, u Americi već postoje ideje o hladnome ratu protiv „saveza autokracija“, dok u Pekingu, s druge strane, ostaju neslaganja je li u interesu Kine da nestane iza nove željezne zavjese zajedno sa sve slabijim Kremljem ili od toga dugoročno neće imati koristi u usporedbi s otvorenim svijetom narudžbi (Saxer, 2022).

Kada govorimo o odnosu Kine i Rusije možemo kazati kako je riječ o prijateljstvu, ali samo onom s itekako promišljenim granicama. Ono što je sigurno jest da je drastično pogoršanje odnosa sa SAD-om i Europom te trenutna nemogućnost da se ono popravi pogurnulo Rusiju da se zbliži s Kinom, upravo u pitanjima koje su

⁶ Nakon završetka Drugog svjetskog rata, SAD je na tom području uspostavio baze u svrhu blokiranja kineske trgovinske i opskrbenne rute. Kina se osjeća opkoljenom i reagira agresivno obrambeno – cilj njezinog gomilanja oružja u istočnom i južnom kineskom moru je istjerati SAD iz kineskih obalnih voda (Saxer, 2022).

⁷ Primjerice Dmitar Bechev koji zamjećuje da Rusija više nema potporu unutar regije na kakvu je navikla u vrijeme Hladnog rata (Bechev, 2017). Također, Bechev smatra kako se ideologija putinove Rusije ne može mjeriti s popularnošću socijalizma u periodu 1945.-1991. (Muhasilović, 2020: 206). Jedino na što Rusija trenutno može računati jest njezina energetska prevlast koju kako vidimo i koristi dosljedno geopolitičkim ciljevima i ratnim zbivanjima. S druge strane, iako energetska slabopokovana, EU je ekonomski nadmoćnija i kao takva postala je primamljivi cilj za gotovo sve zemlje na Balkanu.

točke prijepora između njih i Zapada. Kao što je ranije kazano, Rusija i Kina su u svojoj deklaraciji jasno dale na znanje kako će se snažno podržavati u borbi protiv širenja zapadnog utjecaja i pritiska, no važno je istaći kako to produbljivanje odnosa postaje sve više asimetrično, i to u korist Kine. Ono što ova dva globalna aktera spaja je protiviljenje zapadnoj retorici koju shvaćaju kao direktnu prijetnju⁸. To se protiviljenje konkretizira kroz personalističku autoritarnu vladavinu, koja je očito postala stvar nerazrješivog, strukturalnog antagonizma sa zapadnim zemljama⁹ (Standish, 2022). I Kina i Rusija dijele san o svrgavanja SAD-a s globalnog prijestolja i njihova sve tješnja suradnja može se itekako promatrati u kontekstu stvaranja novog svjetskog poretka. Naravno, dinamika njihovog odnosa uvelike će ovisiti o razvoju situacije u Ukrajini. Obzirom da još ne postoje nagovještaji razrješenja rusko-ukrajinskog rata i vrlo je vjerojatno da će se sukob dodatno protegnuti, možemo kazati kako će on nastaviti dominirati fokusom SAD-a, što simultano znači manju usredotočenost na Kinu. Uz to, izvjesno je kako će oštre sankcije Rusiju gospodarski oslabiti, možda i do te mjere da Rusija postane previše ovisna o Kini. S druge strane, ako zanemarimo mnoge paralele koje se trenutno povlače između Ukrajine i Tajvana, bilo kakva otvorena kineska potpora ruskoj vojnoj invaziji dovela bi u ozbiljno pitanje dugogodišnju poziciju Pekinga o državnom suverenitetu (Standish, 2022). U interesu Kine, svakako nije prikazati se kao najbliži ruski saveznik jer bi to ujedno značilo rapidno pogoršavanje međunarodnog imidža na kojemu tako predano rade. Jaz između ruskog i kineskog gospodarstva sve više se povećava i nije strano kako u kineskim diplomatskim krugovima postoji neizgovoreno stajalište da Kini najviše odgovara ekonomski slaba, ali vojno agresivna Rusija (Standish, 2022). Trenutno ruska ekonomija vrijedi

⁸ »Za Kinu je ovo vidi se u asertivnim i ultranacionalističkim politikama u Xinjangu, Hong Kongu, Južnom kineskom moru i Tajvanskom tjesnacu. Za Rusiju se radi o NATO-u i orijentaciji bivših sovjetskih zemalja, a Ukrajina je najistaknutiji primjer« (Standish, 2022).

⁹ »Prevlast jednog modela normativnog ponašanja koji se smatrao univerzalnim bila je povezana sa sustavom moći koji je bio bez presedana u svom opsegu i ambiciji da transformira svijet. Pitanje ovdje nije je li liberalni međunarodni poredak pod vodstvom SAD-a donio pozitivna javna dobra, već pod kojim je uvjetima taj poredak surađivao s autsajderima. U slučaju Rusije, normativne težnje 1990-ih poklapale su se s onima atlantskog sustava, ali njezina moć, status i sigurnosna razmatranja nisu, jaz koji se u Putinovim godinama znatno proširio. Cijena za Rusiju prilagodbe postojećem sustavu moći i normativnosti, u smislu statusa, autonomije, sigurnosti i suvereniteta, ocijenjena je na kraju previsokom. Umjesto toga, Rusija je sve više unapređivala strukturalni pluralizam povezan s pojmom multipolarnosti, dok je također branila načelo sustavne raznolikosti« (Sakwa, 2019: 11).

samo jednu desetinu kineske i sve je više izolirana od strane međunarodne zajednice. Iako je vrijednost njihovih trgovinskih odnosa i dalje visoka, za Kinu ne dovoljno da ju dovede u pitanje odnosa s ostatkom svijeta. Na površini je rusko-kinesko prijateljstvo stabilno, sve dok postoji sukob sa Zapadom, međutim, obje strane su svjesne kako se ispod toga nazire međusobno rivalstvo i brojne točke razilaženja. Odnos Kine i Rusije, stoga, izgleda impresivno samo u kratkom i srednjem roku.

Kako će izgledati nadolazeći svjetski poredak, odlučit će globalni odnosi moći (Saxer, 2022). Iako je Kina jasno iskazala protivljenje ukrajinskom članstvu u NATO-u, njezina potpora eventualnom pridruživanju Ukrajine u EU ukazuje na to da ona i dalje želi održati prijateljske odnose sa Zapadom. Svojim tihim pragmatizmom već je napravila odlučujući izbor i to znači da je ostvarenje multipolarnog poretka već na vratima (Biscop, Dessein and Roctus, 2022). Multipolarnost koju je Putin redovito tražio bila je sinonim za kraj percipirane američke unipolarnosti, međutim isprovocirao je međunarodnu arenu u kojoj vlada stvarna multipolarnost, u kojoj se mora natjecati za potporu drugih država (Biscop, Dessein and Roctus, 2022), a za sada u tome nije bio uspješan. Reakcije na invaziju u Ukrajini pokazale su kako ipak nema puno toga da privuče ostale, a ni dovoljno veliki utjecaj da ih natjera da se prilagode. Putinovo nasilno rušenje suvereniteta Ukrajine i dovođenje prirodnog stanja u međunarodni arenu poljuljalo je čak i njegove pobornike, kao i Kinu koja je s ultimativnom podrškom Rusije mogla odvesti svijet u novo bipolarno rivalstvo (Biscop, Dessein and Roctus, 2022). Ipak, to se nije dogodilo i još uvijek postoji šansa da se svijet održi na okupu, da se održi jedan skup pravila uz koje se sve države potpisuju, jer je za ostvarivanje interesa i rješavanje sigurnosnih problema potrebna je stabilnost koju ta pravila stvaraju (Biscop, Dessein and Roctus, 2022). U ovome ratu niti jedna strana ne smije odnijeti potpunu pobjedu jer bi to ujedno značilo drastično degradiranje statusa one poražene u međunarodnoj areni. Iako je Rusija sada na skliskom terenu, ona je svijetu potrebna jer samo svjetski poredak koji uključuje sve velike sile može biti uistinu stabilan (Biscop, Dessein and Roctus, 2022).

U multipolarnom svijetu, strategija EU-e koja se odnosi na druge sile kao partnera, konkurenta i suparnika odjednom je ispravna (Biscop, Dessein and Roctus, 2022),

međutim, za EU kao ključnog aktera na žalost, još nema mjesta. Nestabilnosti na europskom kontinentu, donijet će pregršt problema i ekonomski pad, sve u trenutcima kada Europa traga za novim balansom i vanjskopolitičkom ulogom u novome poretku.

7. NAPAD NA UKRAJINU – NAPAD NA ZAPADNI SVJETONAZOR

Rusko - ukrajinski rat dugogodišnji je sukob između Rusije i Ukrajine, a započeo je 2014. nakon vala prosvjeda nazvanih „Euromajdan – Revolucija dostojanstva”¹⁰ i nasilnih udara državnih sigurnosnih snaga zbog odluke tadašnjeg predsjednika Ukrajine Viktora Janukoviča da odbije sporazum o većoj ekonomskoj integraciji s Europskom unijom. Eskalaciji sukoba između proruskih separatista i Ukrajinaca pridonijelo je glasovanje o opozivu Janukoviča kao i prijedlog ukrajinskog sabora (Rada) da se ruski jezik ukine kao službeni. Kao rezultat etničkih napetosti i ruske otvorene kampanje protiv Ukrajine, u ožujku 2014. ruske neoznačene trupe prešle su granicu i ubrzo nakon preuzele kontrolu nad ukrajinskom regijom Krim. Nakon kontroverznog referenduma, Rusija je službeno anektirala poluotok 18. ožujka i poslala svoje snage da napadnu ukrajinske vojne baze i brodove. Eskalacija krize i etničkih podjela dovela je do demonstracija proruskih separatista u regiji Donbas što je rezultiralo neobjavljenim ratom između ukrajinske vojske i separatista samoproglašanih republika Donjeck i Lugansk, koje podržava Rusija. Iako je Moskva pokušala zanjekati vojnu umiješanost, rat je kao statičan sukob trajao sve do početka 2015. kada su sukobljene strane potpisale sporazum Minsk II, međutim, niz sporova spriječio je njegovu punu provedbu. Dakle, prva etapa rusko-ukrajinskog rata obuhvaća sukob radi statusa Krima to jest rusku aneksiju potonjeg i rat u Donbasu između proruskih separatista i Ukrajine.

¹⁰ Euromajdan je jedinstven čin, u kojem je jedan narod po prvi put žrtvovao ljudske živote za "europsku ideju" i to na najbolji mogući način odnosno mirnim prosvjedima (koji su zbog snažnog režima tek kasnije postali nasilni) (Žižek, 2014).

S druge strane, NATO je 2016. i 2017. odlučio rasporediti nove bojne u istočnu Europu kako bi se ojačala prisutnost NATO-a u regiji s ciljem spremnosti na odgovor potencijalnoj ruskoj agresiji. Godinu nakon, članice NATO-a izvele su nekoliko velikih zračnih vježbi u Ukrajini koje su uslijedile nakon ruskih godišnjih vojnih vježbi koje se smatraju najvećim od pada SSSR-a (Global Conflict Tracker, 2022). U međuvremenu, Ukrajina je bila meta tisuća kibernetičkih napada koji su prouzročili milijarde dolara štete (Global Conflict Tracker, 2022). U listopadu 2021. Rusija je počela premještati vojnike i vojnu opremu blizu svoje granice s Ukrajinom bez službenog objašnjenja, što je izazvalo zabrinutost zbog moguće invazije. Do prosinca, Rusija je umnogostručila svoje vojne snage na granici s Ukrajinom što je bio nagovještaj da planira invaziju početkom 2022. Nedugo nakon, rusko ministarstvo vanjskih poslova objavilo je niz zahtjeva pozivajući SAD i NATO da prekinu svu vojnu aktivnost u istočnoj Europi i središnjoj Aziji, da odustanu od daljnjeg širenja NATO-a prema Rusiji, posebice da dignu ruke od Ukrajine (Global Conflict Tracker, 2022). SAD i NATO odbacili su te zahtjeve i upozorili Rusiju da će uvesti ozbiljne ekonomske sankcije ako Rusija napadne Ukrajinu (Global Conflict Tracker, 2022). Oglušivši se na sve to, 21. veljače 2022. Rusija je službeno priznala samoproglašene separatističke države u Donbasu, a 24. veljače, tijekom sastanka Vijeća sigurnosti UN-a, Putin je najavio početak opsežne kopnene, morske i zračne invazije (u okviru „specijalne vojne operacije“) na Ukrajinu usmjerene na ukrajinsku vojnu imovinu i gradove diljem zemlje (Global Conflict Tracker, 2022) koja traje i danas. I dok je gotovo cijeli svijet osudio Rusiju, optuživši je za kršenje međunarodnog prava i ukrajinskog suvereniteta, ona je sve to negirala i invaziju prikazala kao „mirovnu misiju“ u svrhu očuvanja mira, denacifikacije i demilitarizacije Ukrajine te zaštite ruskih građana koji su pod prijetnjom od NATO-a i ukrajinskih nacista. Dosadašnjih pola godine rusko-ukrajinskog rata imala su svoje bolje i gore dane, ponekad se činilo kao da će se sukob svaki tren razriješiti, a ponekad kao da smo na ivici Trećeg svjetskog rata. Tih 6 mjeseci Ukrajinu su zadesili brojni ratni zločini i humanitarne krize. Ovaj je sukob ozbiljno zaoštrio odnose između Rusije i SAD-a kao i drugih članica NATO-a, a povećao je i šanse od eskalacije sukoba i prelijevanja rata na susjedne države, a i šire. Možemo kazati kako ovaj rat ima elemente ideološkog rata protiv zapada, liberalne demokracije i proširenja NATO saveza – ovu retoriku prihvatio je i Zapad jer su sankcije protiv Putina toliko velike da nadilaze same događaje (Jović, 2022). Osim toga, nemoguće

je ne vidjeti populacijsku komponentu ovog sukoba obzirom na silazne demografske trendove Europske unije, ali i Rusije (za razliku od Ukrajine koja ne pati od te demografske bolesti te je žitnica Europe). Ovaj će rat svakako imati šire implikacije obzirom na međunarodne ugovor te suradnju na kritičnim područjima poput kontrole naoružanja, nuklearne neproliferacije, energetske i kibernetičke sigurnosti, protuterorizma i drugih (Global Conflict Tracker, 2022).

7.1. „Timeline“ odgovora Europske unije

Moguće je da je ruski predsjednik podcijenio ne samo sposobnost Ukrajine da se odupre invaziji, već i odlučnost Europske unije da mu se suprotstavi. Putinova se računica temeljila na pretpostavci da bi sankcije nanijele značajan trošak i europskim državama, koje imaju interes stabilizirati tržišta, kao i cijene energenata i roba koje je potresla ruska intervencija (Alcaro, 2022). Također, Putin je računao i na ogroman priljev izbjeglica iz Ukrajine koji će dodatno pojačati pritisak na EU, u kojoj su interni sukobi posljednjih godina bili najviše orijentirani na pitanja migracija (Alcaro, 2022). Dok je Putin računao na iščezavanje europske kohezije, rat velikih razmjera čiji je tobožnji cilj uništenje Ukrajine kao neovisne nacije odbacio je bilo kakva dugotrajna oklijevanja koja su možda imale zemlje EU (Alcaro, 2022). Upravo tako, u EU je ponovno otkriveno jedinstvo kao i pretpostavka da ona može postati geopolitički akter (Alcaro, 2022).

Kako je navedeno na stranicama Europskog Vijeća, EU oštro osuđuje ničim izazvanu i neopravdanu vojnu agresiju Rusije na Ukrajinu kao i Putinovu odluku da prizna područja Donjecka i Luganska, kao i umiješanost Bjelorusije u rusku vojnu agresiju (Europsko vijeće, 2022). Stav čelnika EU-e te Unije kao cjeline je da za korištenje sile za promjenu granica nema mjesta u 21. stoljeću – napetosti i sukobe treba rješavati isključivo dijalogom i diplomacijom (Europsko vijeće, 2022). EU je od Rusije od samih nagovještaja invazije tražila prekidanje svake vojne akcije, povlačenje snaga te poštivanje teritorijalnog integriteta, suvereniteta i neovisnosti Ukrajine (Europsko vijeće, 2022). Obzirom da se Rusija oglušila na sva upozorenja, EU je masovno proširila sankcije Rusiji, a Ukrajini pružila koordiniranu humanitarnu, političku, financijsku i materijalnu potporu (Europsko vijeće, 2022).

EU je do sada usvojila sedam paketa sankcija koji su osmišljeni da oslabe ekonomsku bazu Rusije, lišavajući je kritičnih tehnologija i tržišta i značajno smanjujući njezinu sposobnost vođenja rata (Europsko vijeće, 2022):

- ❖ Prvi paket (23. veljače 2022.) – pojedinačne sankcije protiv članova ruske Državne dume koji su glasali za priznavanje područja Donjecke i Luganske oblasti pod kontrolom vlade; ograničenja gospodarskih odnosa s područjima pod kontrolom Donjecke i Luganske oblasti; ograničenja ruskog pristupa kapitalu i financijskim tržištima i uslugama EU-e.
- ❖ Drugi paket (25. veljače 2022.) – pojedinačne sankcije protiv Vladimira Putina, Sergeja Lavrova i članova ruske Državne dume i Vijeća za nacionalnu sigurnost; ekonomske sankcije koje pokrivaju sektor financija, energetike, prometa i tehnologije; suspenzija odredbi o viznim olakšicama za ruske diplomate i druge ruske dužnosnike i poslovne ljude.
- ❖ Treći paket (28. veljače i 2. ožujka 2022.) – zatvaranje zračnog prostora EU za sve ruske zrakoplove; zabrana transakcija s ruskom središnjom bankom; Zabrana SWIFT-a za sedam ruskih banaka; zabrana isporuke novčanica denominiranih u eurima Rusiji; obustava emitiranja u EU državnih medija Russia Today i Sputnik; pojedinačne sankcije protiv Bjelorusa kao odgovor na umiješanost Bjelorusije u rusku vojnu invaziju.
- ❖ *Sankcije protiv Bjelorusije (9. ožujka 2022.) – Zabrana SWIFT-a za tri bjeloruske banke; zabrana transakcija s Centralnom bankom Bjelorusije; ograničenja financijskih priljeva iz Bjelorusije u EU; zabrana isporuke novčanica denominiranih u eurima Bjelorusiji.*
- ❖ Četvrti paket sankcija (15. ožujka 2022.) – pojedinačne sankcije protiv Romana Abramoviča i njemačkog Khana, između ostalih; zabrana svih transakcija s određenim poduzećima u državnom vlasništvu; zabrana pružanja usluga kreditnog rejtinga bilo kojoj ruskoj osobi ili subjektu; zabrana novih ulaganja u ruski energetske sektor; zabrana izvoza luksuzne robe u Rusiju; zabrana uvoza željeza i čelika iz Rusije u EU.

- ❖ Peti paket sankcija (8. travnja 2022.) – zabrana uvoza iz Rusije ugljena i drugih čvrstih fosilnih goriva; zatvaranje luka EU za sva ruska plovila; zabrana ulaska u EU ruskim i bjeloruskim prijevoznicima; zabrana uvoza iz Rusije drva, cementa, morskih plodova i alkoholnih pića; zabrana izvoza u Rusiju mlaznog goriva i druge robe; niz ciljanih ekonomskih mjera; sankcije protiv 217 pojedinaca i 18 subjekata.
- ❖ Šesti paket sankcija (3. lipnja 2022.) – zabrana uvoza iz Rusije sirove nafte i rafiniranih naftnih derivata (uz ograničene iznimke); Zabrana SWIFT-a za dodatne tri ruske banke i jednu bjelorusku banku; obustava emitiranja u EU za Rossiya RTR / RTR Planeta, Rossiya 24 / Russia 24 i TV Center International; sankcije protiv 18 subjekata i 65 pojedinaca, uključujući pojedince odgovorne za zločine počinjene u Buči i Mariupolju.
- ❖ Sedmi paket sankcija (21. srpnja 2022.) – zabrana kupnje, uvoza ili prijenosa zlata ruskog podrijetla, uključujući nakit; pojačana kontrola izvoza robe; sankcije prema dodatna 54 pojedinca i 10 subjekta, uključujući gradonačelnika Moskve i Sberbank, veliku financijsku instituciju.
- ❖ *Sankcije protiv Viktora Fedoroviča Janukoviča i Oleksandra Viktoroviča Janukoviča (4. kolovoz 2022.) – restriktivne mjere zbog potkopavanja ili prijetnji teritorijalnoj cjelovitosti, suverenitetu i neovisnosti Ukrajine te stabilnosti i sigurnosti države te obavljanje transakcija sa separatističkim skupinama u regiji Donbas u Ukrajini.*

Unija nije samo osudila rusku agresiju na Ukrajinu kao ogromno kršenje međunarodnog prava – sukob s Moskvom protumačen je u normativnom smislu, kao kolizija između vrijednosti vladavine prava i slobode s jedne strane, te moći i autoritarnosti s druge strane (Alcaro, 2022). Upravo je zato EU pokazala da može nanijeti veliku štetu Rusiji: zamrznula je ili zaplijenila imovinu oligarha bliskih Putinu, najistaknutijih članova vlade i samog predsjednika; isključila većinu ruskih banaka iz međubankovnog sustava za razmjenu poruka koji vodi Swift; ograničila sposobnost Rusije da apsorbira troškove sankcija blokirajući ruskoj središnjoj banci pristup njezinim deviznim rezervama denominiranim u eurima (Alcaro, 2022). Unija tu nije stala, već je drastično ograničila, a ponekad i potpuno blokirala

trgovinu s ključnim ruskim tvrtkama u sektorima kao što su obrana, vađenje i izvoz ugljikovodika, zrakoplovstvo, brodogradnja, pomorski i kopneni promet, kao i osiguranje i reosiguranje (Alcaro, 2022). Uz to, Rusiji su nametnuta stroga ograničenja na isporuku tehnologija dvostruke namjene i poluvodiča, ključnog materijala za rad elektroničkih uređaja poput pametnih telefona i računala (Alcaro, 2022). Konačno, EU je zatvorila i svoj zračni prostor za ruske zračne prijevoznike i zabranila vlastitim prijevoznicima da lete iznad ruskog zračnog prostora (Alcaro, 2022). EU je svakako pridonijela isključivanju Rusije iz prednosti globalizacije: otvorenih financijskih tržišta, ulaganja, trgovine, putovanja, zabave i platnih i informacijskih usluga s tehnologijom prostora (Alcaro, 2022).

7.2. Ukrajina kao buduća članica EU-e?

Ono što je sigurno je da je strategija EU-e prema Rusiji na prekretnici. Od pet područja ZVSP-e, vrlo je vjerojatno najveći kamen spoticanja u odnosima Rusije i Zapada nakon hladnog rata bila Europska politika susjedstva (ENP). S Europskom politikom susjedstva pruža se okvir za učinkovitija i čvršća partnerstva s istočnim i južnim susjedima EU-e na temelju zajedničkih interesa i djelovanja obiju strana (Europska komisija, 2022). Riječ je o instrumentu ZVSP-e kojim se nastoji zemlje istočno i južno od europskog teritorija povezati s Unijom. U svjetlu recentnih, ali i prijašnjih napetosti, jasno je kako se ruska kritika ovoga instrumenta ponajviše odnosi na status Ukrajine. Stav EU-e i Zapada je da bi post-sovjetske zemlje trebale moći slobodno birati svoju gospodarsku, političku, pa čak i geopolitičku orijentaciju (Paikin, 2022). Smatra se da ovo načelo proizlazi izravno iz njihova statusa suverenih država i njihova prava na samoopredjeljenje (Paikin, 2022). Iako je ruski predsjednik Putin razvidno iskazao nezadovoljstvo potencijalnim primanjem Ukrajine u članstvo EU te je pozvao na nečinjenje istoga, ono za njega ipak nije od krucijalne važnosti – ono je daleko bezazlenije od članstva Ukrajine u NATO-u.

Dana 28. veljače 2022., samo nekoliko dana nakon što je Rusija pokrenula svoj agresivni rat protiv Ukrajine, Kijev je službeno zatražio brzu proceduru da postane zemlja kandidat za članstvo u Europskoj uniji (Boiko, 2022). Zahtjev su toplo primili mnogi čelnici EU-e i Europski parlament koji je 1. ožujka usvojio rezoluciju u prilog

davanju statusa kandidata Ukrajini (Boiko, 2022). Dok je s jedne strane, ovo snažan segment ukrajinskog otpora prema Rusiji i mogao bi dodatno zaoštriti odnose, s druge strane riječ je o istupu hrabre obrane liberalnih pa tako i europskih vrijednosti koju je potrebno bezrezervno podržati. Razina političke i javne potpore Ukrajini u svim zemljama EU-e trenutno je na neviđenoj razini – jednako kao što je to podrška pristupanju EU u Ukrajini (86%) (Boiko, 2022). Naravno, prema osnovnim načelima politike proširenja EU-e, zemlja kandidat mora ispuniti niz strogih uvjeta postavljenih u kriterijima konvergencije iz Maastrichta. Početkom lipnja 2022. Europska je komisija podržala Ukrajinu kao kandidata za članstvo u EU obzirom da je ona jasno pokazala težnju i odlučnost da živi u skladu s europskim vrijednostima i standardima (Von der Leyen, 2022). Odluka je dakako donesena uz razumijevanje da Ukrajina provede niz reformi (Von der Leyen, 2022). Iako, nikada u povijesti Europske unije mišljenje nije bilo doneseno u tako kratkom roku od dana podnošenja kandidature, presedan je stvoren ruskom invazijom na Ukrajinu koja je tada ušla u četvrti mjesec i dio je šire potpore Europe Kijevu pri otporu agresoru (Hina, 2022). Idući korak bio je da o ovoj preporuci rasprave čelnici zemalja članica EU na summitu u Bruxellesu s time da se prema EU proceduri, sve članice moraju složiti oko budućeg pristupanja svake nove zemlje, kao i o tempu pregovora i uvjetima pod kojima pristupa (Hina, 2022). Tijekom Europskog vijeća 23. lipnja 2022. čelnici EU-e dodijelili su Ukrajini status kandidata za članstvo u EU te su u tom kontekstu pozvali Europsku komisiju da izvijesti Vijeće o ispunjavanju uvjeta navedenih u mišljenju Komisije o zahtjevu za članstvo Ukrajine (European Council, 2022). Također su ponovili kako su snažno predani pružanju stalne potpore Ukrajini uključujući vojnu, financijsku, humanitarnu i političku potporu, dok su s druge strane pozvali sve zemlje članice da se prilagode sankcijama EU-e, a posebno zemlje kandidatkinje (European Council, 2022). Premda je Ukrajina već poduzela značajne korake u smjeru usklađivanja s pravnom stečevinom EU-e (Boiko, 2022), cjelokupan proces je dugotrajan i zasigurno će biti pod povećalom stoga EU ne smije u niti jednom segmentu biti popustljivija nego ranije. Reakcija iz Kremlja došla je vrlo brzo i glasila je kako je ovo pitanje pojačalo rusku pozornost, kao i intenziviranje rasprava u Europi na temu jačanja obrambene komponente EU (Hina, 2022).

8. REPOZICIONIRANJE VANJSKE POLITIKE EUROPSKE UNIJE?

Još 2014. kriza u Ukrajini proizvela je znatnu promjenu u međunarodnom okruženju EU-e – testirala je njezinu sposobnost vrlo brzog i adekvatnog reagiranja, ali i uništila prijašnju suptilnu ravnotežu svojih država članica u odnosima s Rusijom¹¹ (Vitkus, 2015: 9). Polučene geopolitičke turbulencije gurnule su države članice EU-e nešto bliže jedne drugoj i povećale zabrinutost za nacionalnu i međunarodnu sigurnost. Ipak, do veće promjene obrasca u europskoj vanjskoj i sigurnosnoj politici tada nije došlo. Agresivni ruski rat u Ukrajini početkom 2022. Europskoj je uniji došao kao konačni poziv na buđenje. S pravom shvaćen kao izravni napad na europsku zajednicu, probudio je potrebu za preuzimanjem odgovornosti za stvaranje i održavanje sigurnosti unutar granica EU, ali i šire. Do sada, niti jedna sigurnosna prijetnja od mnogih koje su opravdavale ovaj apel poput 11. rujna, Arapskog proljeća, aneksije Krima itd., nije izazvala ovakav europski povijesni pomak (Balfour, 2022). Pitanje odnosa prema Rusiji svakako je bilo jedno od onih koje izaziva velike podjele unutar EU-e¹², ipak, Putinova potpuna invazija Ukrajine konačno je ujedinila zemlje članice. Taj prijelomni trenutak u europskoj povijesti pridonio je premošćivanju dubokog jaza između srednje i zapadne Europe kada je riječ o strateškoj i sigurnosnoj ulozi EU-e u svijetu (Balfour, 2022). Ova sigurnosna kriza potaknula je EU da donese odluke bez presedana o sigurnosti, obrani i proširenju EU, te je počela šire oblikovati vanjsko djelovanje EU-e (Fama, Musiol, 2022).

Europska unija, vječito kritizirana kao spora, neodlučna, nepraktična i razjedinjena kada je u pitanju donošenje odluka u području vanjske politike, ovoga je puta odgovorila neočekivanom brzinom (počevši od nametanja najoštrijih sankcija Rusiji, te slanjem izravne vojne pomoći Ukrajini). Iako su zemlje članice, kao što je ranije spomenuto,

¹¹ »Kriza u odnosima između Rusije i Europske unije može se promatrati kao dio šireg raspada sigurnosnog poretka nakon Hladnog rata« (Sakwa, 2018: 1).

¹² »Podjele među državama članicama u koagulaciji zajedničkog pristupa Rusiji i njezin utjecaj na nedostatak koherentnosti EU-e u suočavanju s Moskvom mogu se smatrati simptomom opće nesposobnosti EU-e da govori jednim glasom o većini pitanja vanjske politike. Te podjele su tijekom posljednjih 25 godina dovele do prilično nepovezanog zajedničkog pristupa EU-e prema Rusiji, dok je Rusiju dovelo do zaključka da je Unija zapravo neučinkovit i podijeljen međunarodni akter. Kada je krajem 2013./početkom 2014. izbila ukrajinska kriza, napetost uzrokovana podjelama među državama članicama je porasla, što je pridonijelo zamrzavanju odnosa između EU i Rusije« (Nitoiu, 2016: 4).

uoči invazije još uvijek bile podijeljene oko pitanja odnosa s Rusijom, od početka invazije europska je reakcija došla u brzini i razmjeru koji se do sada nije vidio. Kada pogledamo konkretne odgovore zemalja članica, možemo kazati kako su one doista napravile zaokret. Države članice EU-e odbacile su nekoliko dugogodišnjih politika i poduzele korake koji bi u normalnim okolnostima naišli na snažno protivljenje s raznih strana (Fama, Musiol, 2022). To uključuje odluke da EU po prvi put financira isporuku smrtonosnog oružja trećoj zemlji; pojača svoju obrambenu suradnju suočena s novim percepcijama prijetnji; pošalje (donekle mješovite) signale otvorenosti za članstvo u EU istočnim susjedima bloka nakon godina zamora od proširenja; i pokrene, također po prvi put, svoju Direktivu o privremenoj zaštiti iz 2001., kojom se ukrajinskim izbjeglicama odobrava privremeni boravak (Fama, Musiol, 2022). Jedan od najvećih pomaka u vanjskoj politici je zasigurno odluka EU-e da iskoristi Europski mirovni fond (EPF – fond za vojnu i obrambenu potporu trećim zemljama) za financiranje isporuke smrtonosne opreme Ukrajini (Fama, Musiol, 2022). Naime, EPF nije zamišljen kao alat za intervenciju u ratovima velikih razmjera, već kao način da se pomogne partnerskim zemljama u borbi protiv pobunjenika ili drugih naoružanih skupina i njegova uporaba u Ukrajini prvi je put ikad da je EU financirala opskrbu oružjem trećoj zemlji, a kamoli zemlji u ratu¹³.

Rat je potpuno promijenio pristup EU – u roku od nekoliko dana nakon početka ruske invazije, EU je odlučila potrošiti 450 milijuna eura na oružje za Ukrajinu i dodatnih 50 milijuna eura nesmrtonosne pomoći (Fama, Musiol, 2022). Trenutno je ta brojka narasla na oko 1,5 milijarde eura vojne potpore Ukrajini, a EU je mobilizirao i više od 4 milijarde eura makrofinancijske pomoći, humanitarne pomoći i potpore zemljama EU-e koje ugošćuju izbjeglice iz Ukrajine (Szucs, 2022). Brzina i razmjer odgovora EU-e ostavila je u sjeni dugogodišnju zabrinutost zbog nenamjernih posljedica vojne pomoći (zlouporabe oružja), štoviše, EU je zbog hitnosti zanemario vlastite zaštitne mjere poput analiza sukoba, procjene rizika i utjecaja, elementa ublažavanja i aranžmana za praćenje i evaluaciju (Fama, Musiol, 2022). Iako se veći naglasak na sigurnost i obranu najavljivao i ranije od strane pojedinih država članica, rat u Ukrajini pokrenuo je

¹³ Prije toga, Bruxelles se mučio oko toga hoće li poslati mnogo manje količine nesmrtonosne opreme u partnerske zemlje zbog zabrinutosti oko podrške vojsci s lošim stanjem ljudskih prava i straha da bi oprema mogla pasti u pogrešne ruke (Fama, Musiol, 2022).

značajne promjene koje bi mogle poslužiti kao temelj za daljnji razvoj obrambene uloge EU-e, možda i povećati sposobnost EU-e u toj mjeri da intervenira kao vojni igrač u komplementarnosti s NATO-om, što je dugogodišnja ambicija koja je do sada ostala puka težnja (Fama, Musiol, 2022).

Još jedan element podupire trend jačanja naglaska na tvrdnu moć, a to je nagli pomak Njemačke u odluci da uloži 100 milijardi eura u ponovno naoružavanje (Fama, Musiol, 2022). Ovo do sada kontroverzno pitanje, brzo je promijenilo kurs počevši od odluke njemačkog kancelara Scholza da Ukrajini opskrbi 1000 protutenkovskih oružja, 500 protuzračnih projektila Stinger i 500 raketa Strela iz Bundeswehra (Fama, Musiol, 2022). Ovaj zaokret od 180 stupnjeva mogao bi imati dugotrajne posljedice jer se čini manje vjerojatno da će Berlin nastaviti kočiti europsku obrambenu integraciju i rješenja tvrde moći koje potiču države poput Francuske, ali i visoki predstavnik EU-e za vanjske poslove i sigurnosnu politiku Josep Borrell (Fama, Musiol, 2022).

Implikacije ove promjene paradigme odražavaju se djelomično i u Strateškom kompasu koji je EU usvojila 21. ožujka (Fama, Musiol, 2022). Riječ je o dokumentu koji pruža zajedničku analizu prijetnji i bolje usmjerenje sigurnosnih i obrambenih aktivnosti bloka do 2030., a u svjetlu ruske agresije stavlja veliki naglasak na opasnosti koje bi Kremlj mogao predstavljati za EU i njezine države članice (Fama, Musiol, 2022). Osim toga, europski su čelnici dogovorili oko „kapaciteta za brzo raspoređivanje“ od 5.000 vojnika koji će za razliku do sada, biti pod izravnim zapovjedništvom EU-e (Fama, Musiol, 2022). Države članice sada povećano ulažu u zajedničke industrijske i istraživačke projekte kako bi se razvio cijeli spektar obrambenih kapaciteta, dok međunarodne misije imaju bolje zapovjedne strukture (Diplomatska služba Europske unije, 2019). Uz zajedničke planove za razvoj visokotehnoloških vojnih sposobnosti i fleksibilnije donošenje odluka olakšalo se koalicijama voljnih država članica EU-e izvođenje operacija u okviru EU-e (Fama, Musiol, 2022). EU je razvio i pametnije financijske instrumente, poput uzajamnih fondova, a države članice EU-e surađuju s Vijećem sigurnosti UN-a na način koji do nedavno činio nezamislivim (Diplomatska služba Europske unije, 2019). Također, suradnja s partnerima jača je nego ikad prije – od mirovnih snaga Ujedinjenih naroda, NATO-a, afričkih mirovnih operacija do ASEAN-a (Diplomatska služba Europske unije, 2019).

S druge strane, uvođenje dalekosežnih i do sada najtežih gospodarskih, financijskih i trgovinskih sankcija Rusiji, još su jedan veliki odmak za blok, koji je prije bio podijeljen oko tog pitanja (Fama, Musiol, 2022). Brzina, jedinstvo i težina u europskom odgovoru iznenadila je čak i neke europske donositelje odluka. Rusko izbacivanje iz sustava financijskih transfera SWIFT, sankcije protiv ruske središnje banke, dobrovoljno povlačenje zapadnih tvrtki s ruskog tržišta, te odustajanje od plinovoda Sjeverni tok 2 ostavili su svoj trag (Alcaro, 2022).

Ruska invazija pokrenula je zemljotres za europske prijestolnice jer su one osim očekivanih odgovora na prijetnju, otišle i mnogo dalje u povećanju troškova za Rusiju (Alcaro, 2022). Upravo zato, EU mora pronaći balans u korištenju sankcija, kao i načine da ublaži njihove globalne posljedice (Fama, Musiol, 2022). Takva politika sankcija trebala bi sadržavati pažljivu procjenu ciljeva koje sankcije nastoje postići, jasniju komunikaciju o reverzibilnosti ako su uvjeti ispunjeni i snažnije ublažavanje negativnih učinaka (Fama, Musiol, 2022).

Uz sve to, još jedan čimbenik utječe na povećanje europske uloge na globalnoj sceni, a to je okretanje multilateralizmu koji je prema EU jedini način da se pronađu održiva rješenja problema našeg doba (Diplomatska služba Europske unije, 2019). Prema službenim stranicama Europske unije, to se ogleda u većim financijskim potporama sustavu UN-a, poput pomaganja palestinskim izbjeglicama, podupiranja programa reformi glavnog tajnika UN-a te očuvanja nuklearnog sporazuma s Iranom (Diplomatska služba Europske unije, 2019).

ZAKLJUČAK

Zajednička vanjska i sigurnosna politika (ZVSP) Europske unije uspostavljena je 1993. Ugovorom iz Maastrichta to jest Ugovorom o Europskoj uniji (UEU) s ciljem „očuvanja mira, jačanja međunarodne sigurnosti, promicanja međunarodne suradnje i razvijanja te učvršćivanja demokracije, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava i temeljnih sloboda“ (Europski parlament, 2022). Kontekst nastanka ZVSP-e povezan je s turbulentnim razdobljem preslagivanja svjetskih sila točnije raspadom bipolarnog međunarodnog poretka. Tada, od kada je Europska unija odlučila stvoriti prve obrise ZVSP-e, do danas, ovo je područje često bilo na meti kritika kao najslabija karika u politikama EU-e. Ipak, kao što je tadašnji potres na geopolitičkoj sceni ojačao potrebu za stvaranjem Zajedničke vanjske i sigurnosne politike, tako je onaj recentni naveo Europsku uniju da konačno napravi hrabriji iskorak u smislu snažnije vanjske i sigurnosne politike. Možemo kazati kako je Europska unija, ovoga puta, doista pokazala jedinstvo i odlučnost. Upravo ono na što je Rusija računala, a to je pokušaj dezintegracije europskog bloka pomoću svojih poluga utjecaja unutar Unije, djelovalo je kao kontraefekt. Te poluge, to jest zemlje članice (ili njihovo vodstvo) koje su Rusiju podržavale u pojedinim pogledima i zbog toga bile viđene kao „trojanski konji“ unutar Unije, ipak su stale uz svoje europske kolege. „Kremljev mozaik“ za sada je rezultirao onim neželjenim – povećanjem homogenizacije u EU, čak i rehabilitacijom liberalne demokracije. Europska unija, osim pomaganja Ukrajini da se obrani i podizanja troškova Rusiji s oštrim sankcijama, i dalje uspijeva vješto izbjeći frontalni sukob, što je od velikog značaja, jer, ne smijemo zaboraviti, riječ je o sigurnosnoj krizi s velikim nuklearnim potencijalom. Uz to, ovaj rat mogao bi pokrenuti val lančanih reakcija, aktivirajući zamrznute sukobe diljem globusa. U svakome slučaju, rusko-ukrajinski rat donio je nešto dobro, ako tako možemo kazati, a to je konačno buđenje Europe koja je sada prisiljena ubrzano prilagoditi svoju vanjsku i sigurnosnu politiku novoj geopolitičkoj stvarnosti. Proučavajući odluke EU, možemo zaključiti kako se njezini strateški pomoci pomalo, ali sigurno pretvaraju u konkretne politike, dajući tako zamah dugo zaustavljenim dobrim namjerama u sigurnosti i obrani (Balfour, 2022).

„Kroz ovaj rat, europski proces učenja kako koristiti jezik moći ubrzava se“ (Borell, 2022). No kako bi ovaj zamah prema odlučnijoj Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici EU-e nastavio svoj razvoj i nakon razrješenja ili stagnacije rusko-ukrajinskog

sukoba, EU će se morati uhvatiti u koštac sa kompleksnim pitanjima o kojima se do sada uglavnom odbijalo usuglasiti. To uključuje dileme o razmjeru i svrsi njezinih obrambenih planova, strateškom korištenju sankcija velikih razmjera, potrebnim mjerama zaštite za opskrbu smrtonosnom opremom te prednostima i nedostacima daljnjeg proširenja EU, između ostalog (Fama, Musiol, 2022). Premda proširenje vojnog alata EU-e zasigurno nudi prednosti te je u skladu sa sve opasnijim svijetom, sami tvrde sigurnosni instrumenti nisu dovoljni za rješavanje današnjih složenih kriza i obranu europskih interesa – potrebna je ravnoteža novih nadležnosti sa sve većom potrebom za snažnom diplomacijom i naporima za izgradnju mira (Fama, Musiol, 2022). EU je doista pokazala jedinstvo¹⁴ i odlučnost u recentnoj sigurnosnoj krizi, no iza toga se krije nezgodna istina da joj i dalje nedostaje volja i kohezija za djelovanje u svojoj svakodnevnoj vanjskoj politici (Fama, Musiol, 2022). Budući da bi odgovor EU-e na rat u Ukrajini mogao omogućiti Bruxellesu da za sebe odvoji veću ulogu u vanjskoj, sigurnosnoj i obrambenoj politici, potrebno je pobrinuti se da se nadmaši ovaj nedostatak i počne rješavati mučna pitanja koja bi dolazila s takvom ulogom (Fama, Musiol, 2022).

Sukob u Ukrajini stavio je naglasak na važnost EU-e kao mirovnog projekta te je ojačao ulogu bloka kao globalnog sigurnosnog aktera. Stajanje EU-e na frontu „prave strane povijesti“ u smislu obrane liberalne demokracije i njezinih vrijednosti nasuprot „iliberalne“ radikalne obrane konzervativizma donijelo joj je benefite. Europa se doista počinje sve više doživljavati kao relevantni međunarodni akter, međutim, ne treba zaboraviti kako je snaga ZVSP EU-e u pogledu na druge globalne aktere još uvijek marginalna te se EU može pronaći u itekako nezavidnoj situaciji ako rat postane okrutniji. Tada bi se EU mogla pronaći između dvije jednako jake, ali suprotstavljene logike: pojačavanje pritiska (i vojne pomoći Ukrajini) nasuprot izbjegavanje eskalacije sukoba između Rusije i NATO-a (Alcaro, 2022). Osim toga, buduće upravljanje odnosima s Moskvom bit će značajan izazov, bilo da Rusija iz ove krize izađe

¹⁴ Premda ni spomenuto jedinstvo nije apsolutno, posebice kada promotrimo reakcije Mađarske koja se protivila brojnim prijedlozima europskih sankcija te nije uopće podržala šesti paket koji je Europska komisija uputila Rusiji. Naime, premijer Mađarske Viktor Orban obavijestio je tada kako njegova zemlja neće poduprijeti i uvesti sankcije Rusiji za koje smatra da štete Europskoj uniji i dobrobiti europskih građana.

ohrabrenija, revanšistička, represivnija ili ponižena (Paikin, 2022). Kako se nositi s ruskom vladom koja je višestruko zavrnila autoritarni šaraf na svom narodu, postat će jedno od ključnih pitanja za ZVSP EU-e sada kada se Unija umotala u ideološki plašt branitelja demokracije (Alcaro, 2022). Dakako, ne treba zaboraviti s druge strane da je odnos Rusije i EU-e već dugo nosio znak ambivalentnosti: duboki sukob u odnosima koji istovremeno ide ruku pod ruku s uobičajenim poslovanjem u nekim područjima¹⁵. Bez obzira na jačanje geopolitičke uloge EU i njezine vanjske politike, ona će u novom svjetskom poretku sudjelovati isključivo u funkciji preslagivanja. Ne možemo izostaviti činjenicu da je Europa i dalje produžena ruka SAD-a, te da je ova slavljena europska kohezija, iako zaživjela samostalno, proizašla iz kontinuirane razmjene informacija i čvrste koordinacije s atlantističkom američkom administracijom (Alcaro, 2022). Za odnose između EU-e i SAD-a kao i drugih aktera uvelike će ovisiti i ishod izbora za američki Kongres, ali i onih predsjedničkih 2024. na kojemu bi primjerice pobjeda Donalda Trumpa mogla urušiti transatlantski stup kohezije EU (Alcaro, 2022). Europske će zemlje na kraju biti prisiljene podnijeti najveći teret napora novih svjetskih okolnosti – s ratom uz svoje granice, ekonomskom krizom, nestašicom osnovnih kategorija proizvoda, priljevom izbjeglica, te činjenicom da će Washington u nekome trenutku neizbježno morati preusmjeriti svoju pozornost na Peking i pacifičko kazalište¹⁶.

¹⁵ (Casier, 2020: 10).

¹⁶ (Paikin, 2022).

LITERATURA

Bechev, D. (2017) *Rival Power: Russia in Southeast Europe*. London: Yale University Press.

Biedenkopf, K., Čepo, D., Karlović, A. (2021) Politicisation of the European Foreign, security, and defence cooperation: the case of the EU's Russian sanctions. *European Security*, 3 (30): 344-366.

Casier, T. (2020) Not on speaking terms, but business as usual: the ambiguous coexistence of conflict and cooperation in EU–Russia relations. *East European Politics*, 4 (36): 1-15.

Čehulić Vukadinović L., Vukadinović R. (2011) *Politika europskih integracija*. Zagreb: Ljevak.

Gerring, J. (2006) *Case Study Research: Principles and practices*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hellquist, E. (2019) Ostracism and the EU's contradictory approach to sanctions at home and abroad. *Contemporary Politics*, 25 (4): 393-418.

Kissinger, H. (2014) *Svjetski poredak*. Zagreb: Školska knjiga.

Muhasilović, J. (2020) Book review „Rival Power: Russia's Influence in Southeast Europe“. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 3 (5): 195-206.

Nitoiu, C. (2016) The Ukraine crisis and the conflict/cooperation dichotomy in EU-Russia relations. *Southeast European Studies and Black Sea Studies*, 3 (16): 1-16.

Popović, P. (2014) *Kriza međunarodnog poretka 21. stoljeća*. Zagreb: Disput.

Prodan, T. (2009) Protuteroristička politika Europske Unije. *Polemos*, 12 (23): 11-27.

Sakwa, R. (2018) One Europe or None? Monism, Involution and Relations with Russia. *Europe-Asia Studies*, 70 (10): 1-17.

Smith, M. (2004) Institutionalization, policy adaptation and European foreign policy cooperation. *European Journal of International Relations*, 10 (1): 95-136.

Strikwerda, J. (2017) Sovereignty at stake? The European Commission's proposal for a Defence and Security Procurement Directive. *European Security*, 1 (26): 19-36.

Šoljan, N. (2011) Vanjska politika: pristupi, razine, analize, dimenzije. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 8 (1): 7-20.

Vitkus, G. (2015) Towards Stronger Normative Power: the Nature of Shift in EU Foreign Policy in the Context of the Crisis in Ukraine. *European Integration Studies*, 9 (1) : 8-19.

Zgurić, B. (2015) Europska vanjska i sigurnosna politika prema Mediteranu. *Političke analize*, 6 (22): 3-7.

Alcaro, R. (2022) The EU and the Ukraine War: Making Sense of the Rise of a “Geopolitical” Union. *IAI (Istituto Affari Internazionali)*.

<https://www.iai.it/en/pubblicazioni/eu-and-ukraine-war-making-sense-rise-geopolitical-union>

Balfour, R. (2022) What Russia’s War in Ukraine Means for Europe. *Carnegie Europe*.

https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86587?utm_source=rssemail&utm_medium=email&mkt_tok=MDk1LVBQVi04MTMAAAGDLK5P-4k5hbcqUhBKM90tltDzatpw3Vubm42k9fSUhjIfm6BSUQG0HXTXUGpk4Sp_9AwkKQapRjqO2WgI9hzXgEi_WNfeKB4M0SgO_MIwxc

Biscop, S., Desein B., Roctus, J. (2022) Putin Is Creating the Multipolar World He (Thought He) Wanted. *Security Policy Brief*.

<https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2022/03/spb156-sven.pdf?type=pdf>

Boiko, V. (2022) Ukraine’s EU application: A new paradigm for EU Enlargement? *IIEA (The Institute of International & European Affairs)*.

<https://www.iiea.com/blog/ukraines-eu-application-a-new-paradigm-for-eu-enlargement>

Bown, C. (2022) Russia's war on Ukraine: A sanctions timeline. *PIIE (Peterson Institute for International Economics)*.

<https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/russias-war-ukraine-sanctions-timeline>

Castro, R. (2022) The war in Ukraine: China walking amid the shrapnel. *European Policy Center*.

<https://www.epc.eu/en/publications/The-war-in-Ukraine-China-walking-amid-the-shrapnel~466d4c>

Fama, G., Musiol, L. (2022) The War in Ukraine Raises New Questions for EU Foreign Policy. *International crisis group*.

<https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/war-ukraine-raises-new-questions-eu-foreign-policy>

Fasulo, F. (2022) Russia vs Ukraine: Where Does China (Really) Stand? *ISPI (Italian Institute for International Political Studies)*.

<https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/russia-vs-ukraine-where-does-china-really-stand-33994>

Gstöhl, S. (2020) The Geopolitical Commission: Learning the 'Language of Power'? *CEPOB (College of European Policy Brief)*.

http://aei.pitt.edu/103397/1/gstohl_cepob_2-2020.pdf

Hina (2022) Europska komisija podržala Ukrajinu kao kandidata za članstvo u EU. *VL*.

<https://www.vecernji.hr/vijesti/ek-danas-iznosi-prvo-misljenje-o-dodjeli-kandidatskog-statusa-ukrajini-1595258>

Kempe, F. (2022) The Western response to Putin's war has been remarkable. But it's not enough. *Atlantic council*.

<https://www.atlanticcouncil.org/content-series/inflection-points/the-western-response-to-putins-war-has-been-remarkable-but-its-not-enough/>

Paikin, C. (2022) The European security order after Putin's aggression. *CEPS*.

<https://www.ceps.eu/the-european-security-order-after-putins-aggression/>

Poitiers, N., Tagliapietra, S., Wolff, G., Zachmann G. (2022) The Kremlin's Gas Wars: How Europe Can Protect Itself From Russian Blackmail. *Foreign Affairs*.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/slovenia/2022-02-27/kremlins-gas-wars>

Romac, D. (2021) Zašto Europska unija u sadašnjem formatu nikad neće biti ozbiljan geopolitički akter. *VL*.

<https://www.vecernji.hr/vijesti/borrellov-moskovski-fijasko-ili-zasto-europska-unija-u-sadasnjem-formatu-nikad-nece-biti-ozbiljan-geopoliticki-akter-1468710>

Saxer, M. (2022) The coming world order. *Social Europe*.

<https://socialeurope.eu/the-coming-world-order>

Saphiro, J. (2020) Zašto je teško stvoriti geopolitičku komisiju koju je Europi obećala Ursula von der Leyen? *Poslovni dnevnik*.

<https://www.poslovni.hr/svijet/zasto-je-tesko-stvoriti-geopoliticku-komisiju-koju-je-europi-obecala-ursula-von-der-leyen-4251870>

Standish, R. (2022) New World Order Or Hidden Power Struggle? Experts Assess The Future Of Chinese-Russian Relations. *RFE*.

<https://www.rferl.org/a/russia-china-relations-power-struggle-new-world-order/31686856.html>

Sushentsov, A. (2022) Towards the New World Order Through Crisis: Forecast for 2022. *Valdai*.

<https://valdaiclub.com/a/highlights/towards-the-new-world-order-through-crisis-forecas/>

Swoboda, H. (2022) Attack on the Western worldview. *IIP (International Institute for Peace Vienna)*.

<https://www.iipvienna.com/new-blog/2022/2/28/an-attack-on-ukraine-an-attack-on-western-positions>

Szucs, A. (2022) War in Ukraine strengthens EU's role as global security actor, says foreign policy chief. *Anadolu*.

<https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/war-in-ukraine-strengthens-eus-role-as-global-security-actor-says-foreign-policy-chief/2582887>

Tabak, I (2021) Strateška autonomija Europe. *Obrana i sigurnost*.

<https://obris.org/hrvatska/strateska-autonomija-europe-veliki-i-mali/>

B2EU Consulting (2022) Misije i operacije EU-e: Zajednička sigurnosna i obrambena politika EU-e.

<https://www.b2eu-consulting.eu/news-detail/eu-missions-and-operations-eu-common-security-and-defence-policy-csdp>

Europska komisija (2020) Europska Unija: Što je i što radi.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ac0a88a6-4369-11ea-b81b-01aa75ed71a1/language-en>

Europska komisija (2022) Europska civilna zaštita i operacije humanitarne pomoći.

https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid_en

Europska komisija (2022) Europska politika susjedstva.

https://ec.europa.eu/info/policies/european-neighbourhood-policy_hr

Europska komisija (2022) Protuterorizam i radikalizacija.

https://home-affairs.ec.europa.eu/counter-terrorism-and-radicalisation_en

Europski parlament (2022) Vanjska politika: ciljevi, instrumenti i postignuća.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/158/vanjska-politika-ciljevi-instrumenti-i-postignuca>

Europski parlament (2022) Zajednička sigurnosna i obrambena politika.

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/159/zajednicka-sigurnosna-i-obrambena-politika>

Europski parlament (2022) Kako zaustaviti terorizam: mjere EU-e.

https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/priorities/terorizam/20180316_STO99922/kako-zaustaviti-terorizam-mjere-eu-a

Europski parlament (2022) Najnovije analize ruskog rata protiv Ukrajine.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729327/EPRS_BRI\(2022\)729327_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729327/EPRS_BRI(2022)729327_EN.pdf)

Europska unija (2022) Zajednička vanjska i sigurnosna politika.

https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/foreign-and-security-policy_en

Europska unija (2019) Od vizije do djelovanja: Globalna strategija EU-e u praksi – pogled u budućnost nakon tri godine.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/od-vizije-do-djelovanja-globalna-strategija-eu-u-praksi-%E2%80%93-pogled-u-budu%C4%87nost-nakon-tri-godine_hr

Europsko vijeće (2022) Odgovor EU na rusku invaziju na Ukrajinu.

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/>

Globalni alat za praćenje sukoba (2022) Konflikt u Ukrajini.

<https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>

Institut za međunarodne i sigurnosne odnose Savezne Republike Njemačke (2022)
Zajednička vanjska i sigurnosna politika.

<https://www.swp-berlin.org/en/topics/dossiers/the-eu-common-foreign-and-security-policy>

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (2022) Strateški kompas za sigurnost i obranu.

<https://www.morh.hr/strateski-kompas-za-sigurnost-i-obranu/>

Savezno ministarstvo vanjskih poslova Njemačke (2022) Zajednička vanjska i sigurnosna politika.

<https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europe/-/228280>

Savezno ministarstvo vanjskih poslova Njemačke (2022) Zajednička sigurnosna i obrambena politika.

<https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/europe/gsvp-start/209178?openAccordionId=item-2495140-0-panel>

Ugovor iz Maastrichta – Ugovor o Europskoj uniji (1992).

Ugovor iz Lisabona (2007).

Govori:

Dejan Jović (2022.)

Henry Kissinger (2022.)

Josep Borrell (2022.)

Ursula von der Leyen (2019.-2022.)

Sažetak

Diplomski rad „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ pokušati će se odmaknuti od dosadašnjih istraživanja unutar područja europskih studija te međunarodnih odnosa i to prema modalitetu veze između vanjske politike Europske unije, točnije pomacima prema tvrdoj moći i uzročno tome pomaku na ljestvici međunarodno utjecajnih aktera. Kao što je i ranije navedeno, dosadašnja istraživanja slična ovome uglavnom su se orijentirala na analizu prakse, ali i odrednica politika EU-e „na papiru“ pri čemu je Unija često kritizirana kao spora, neodlučna, nepraktična i razjedinjena posebice kada je u pitanju donošenje odluka u području vanjske politike. Ovaj rad elaborira nešto drukčiji stav, koji se temelji na pretpostavci da je Unija ovoga puta odgovorila neočekivanom brzinom (počevši od nametanja najoštrijih sankcija Rusiji, te slanjem izravne vojne pomoći Ukrajini). Iako su zemlje članice, kao što je u radu ranije spomenuto, uočile invazije još uvijek bile podijeljene oko pitanja odnosa s Rusijom, od početka invazije europska je reakcija došla u brzini i razmjeru koji se do sada nije vidio. Države članice EU-e odbacile su nekoliko dugogodišnjih politika i poduzele korake koji bi u normalnim okolnostima naišli na snažno protivljenje s raznih strana (Fama, Musiol, 2022). Dakle, opravdanost ovog rada može se uvidjeti u tome kako priroda ovog novog obrasca europskih politika do sada nije posebice akedemski istražena i slijedom toga postoji potreba za novim istraživanjima koja imaju za cilj objasniti kakve je to geopolitičke pomake polučilo preslagivanje globalnog poretka moći koje je potaknula recentna sigurnosna kriza te na nju neviđeni europski odgovor. Upravo je na ovo pitanje, to jest pitanje je li u Europskoj uniji došlo do „repozicioniranja“ ZVSP-e obzirom na previranje u međunarodnom poretku, ovaj diplomski rad pokušao dati adekvatan odgovor. „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ napisana je jer se proučavanje uloge Europske unije u novome globalnome sustavu smatra od velikog značaja, prvenstveno zbog činjenice da je Republika Hrvatska dio europske multilateralne zajednice te kao takva sudjeluje u njezinom djelovanju i osjeća posljedice njezinih odluka. Osim toga, intrigantna priroda međunarodnih odnosa vidljiva je i u samoj znanstvenoj pokrivenosti ove teme.

Istraživanje „Zajednička vanjska i sigurnosna politika Europske unije u okolnostima nastanka novog međunarodnog poretka“ može se kategorizirati kao eksplanatorni rad. Za potrebe ovog rada korišten je dizajn „malog N“, točnije studija jednog slučaja. Dakle, riječ je o kvalitativnom istraživanju koje se zasniva se na promatranju obilježja jednog fenomena, pojave ili primjera (N=1). Temeljna jedinica, ujedno i ključni slučaj ovog rada je Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU-e. Prikupljeni su podaci iz primarnih (dokumenti EU-e) i sekundarnih izvora (znanstveni članci i internetski izvori) koji su obrađeni prema tematskoj / kvalitativnoj analiza sadržaja. Glavna teza ovog rada jest da je zbog novih okolnosti – potresa svjetskog poretka ponukanog ruskom invazijom Ukrajine, Europska unija napravila dugo očekivani zaokret u smislu snažnije vanjske i sigurnosne politike. Ova sigurnosna kriza potaknula je EU da donese odluke bez presedana o sigurnosti, obrani i proširenju EU, te je počela šire oblikovati vanjsko djelovanje EU-e. Međutim, važno je naglasiti i kako će svejedno povećanje fokusa na tvrdu moć te uzročno tome – povećanje geopolitičke uloge, Europska unija u novom svjetskom poretku sudjelovati primarno kao element preslagivanja. O tome koliko je ova tema relevantna nije potrebno dodatno pojašnjavati, stoga je znanstveni doprinos ovog rada viđen u tome da se do sada nije puno pisalo o jačanju europske tvrde moći te se potonje nije pretežito povezivalo s povećanjem uloge EU-e na međunarodnoj sceni obzirom na nedavne geopolitičke promijene. Jedan od razloga je dakako sama recentnost događaja, koja je ujedno i ograničenje ovog istraživanja koje je zahtijevalo značajne napore u pronalaženju odgovarajuće i „svježije“ literature te vjerodostojnih informacija. Kroz ovaj rad, pokušala se dati i autentična kritika na europske politike u području sigurnosti i obrane koje su do sada bile najslabije točke Europske unije kao i autorov uvid u trenutno stanje na međunarodnoj geopolitičkoj sceni. Koristeći ovo polazište, kao još jedan doprinos istraživanja, kreirane su svojevrzne smjernice koje su uključene u zaključku za daljnji kontinuiran i adekvatan razvoj europske vanjske politike te uz to tijesno vezanih politika u području sigurnosti i obrane.

Ključne riječi: EU, ZVSP, vanjska politika, obrambena politika, međunarodni odnosi, svjetski poredak, rusko-ukrajinski sukob, SAD, Kina, tvrda moć

Abstract

The diploma thesis „Common foreign and security policy of the European Union in the circumstances of the emergence of a new international order“ will try to move away from previous research in the field of European studies and International relations, and this according to the modality of the connection between the foreign policy of the European Union, more precisely, moves towards stronger power and the causal shift in the ranking of internationally influential actors. As stated earlier, previous researches similar to this have mainly focused on the analysis of practice, but also the determinants of EU policies „on paper“, whereby the Union is often criticized as slow, indecisive, impractical and disunited, especially when it comes to the adoption decision in the field of foreign policy. This paper elaborates a somewhat different position, which is based on the assumption that this time the Union responded with an unexpected speed (starting with the imposition of the harshest sanctions on Russia, and by sending direct military aid to Ukraine). Although the member states, as mentioned earlier in the paper, were still divided on the issue of relations with Russia on the eve of the invasion, since the beginning of the invasion, the European reaction came in a speed and scale that had not been seen before. EU member states rejected several long-standing policies and took steps that would normally have met with strong opposition from various quarters. Therefore, the justification of this work can be seen in the fact that the nature of this new pattern of European policies has not been particularly academically researched so far, and as a result there is a need for new research aimed at explaining what kind of geopolitical shifts resulted from the rearrangement of the global order of power that was triggered by the recent security crisis and the unprecedented European response to it. This graduate thesis tried to give an adequate answer to this question, that is, the question of whether there has been a „repositioning“ of the CSDP in the European Union due to the turmoil in the international order. „Common Foreign and Security Policy of the European Union in the circumstances of the emergence of a new international order“ was written because the study of the role of the European Union in the new global system is considered to be of great importance, primarily due to the fact that the Republic of Croatia is part of the European multilateral

community and as such participates in its activities and feels the consequences of its decisions. In addition, the intriguing nature of international relations is visible in the very scientific coverage of this topic.

The research „Common Foreign and Security Policy of the European Union in the circumstances of the emergence of a new international order“ can be categorized as an explanatory work. For the purposes of this work, a „small N“ design was used, more precisely a case study. Therefore, it is a question of qualitative research that is based on the observation of the characteristics of a phenomenon, phenomenon or example (N=1). The fundamental unit, at the same time the key case of this paper, is the Common Foreign and Security Policy of the EU. Data were collected from primary (EU documents) and secondary sources (scientific articles and internet sources) which were processed according to thematic / qualitative content analysis. The main thesis of this paper is that due to new circumstances – the upheaval of the world order caused by the Russian invasion of Ukraine, the European Union made a long-awaited turn in terms of a stronger Foreign and security policy. This security crisis prompted the EU to take unprecedented decisions on security, defense and EU enlargement, and began to shape the EU's external action more broadly. However, it is important to emphasize that regardless of the increase in focus on hard power and the consequent increase in geopolitical role, the European Union will participate primarily as an element of adjustment in the new world order. It is not necessary to further clarify how relevant this topic is, therefore the scientific contribution of this paper is seen in the fact that so far not much has been written about the strengthening of European hard power, and the latter was not predominantly associated with increasing the role of the EU on the international scene, considering recent geopolitical changes. One of the reasons is of course the very recentness of the event, which is also a limitation of this research that required significant efforts in finding appropriate and „fresh“ literature and credible information. Through this work, an attempt was made to provide an authentic critique of European policies in the field of security and defense, which have so far been the weakest point of the European Union, as well as the author's insight into the current situation on the international geopolitical scene. Using this starting point, as another contribution of the research, a kind of guidelines were created that are included in the conclusion

for further continuous and adequate development of European foreign policy and closely related policies in the field of security and defense.

Keywords: EU, CFSP, foreign policy, defense policy, international relations, world order, Russian-Ukrainian conflict, USA, China, hard power